

NATUUR- HISTORISCH MAANDBLAD

51e Jaargang No. 11-12

27 december 1962

GEMEENTE-SPAARBANK VAN MAASTRICHT

biedt U:

***Uitgebreide kosteloze service
Onbeperkte garantie van de
Gemeente Maastricht
De hoogst mogelijke rente
Algehele geheimhouding***

Hoofdkantoor: Markt 17 te Maastricht.
Bijkantoren te:
Maastricht: St. Annalaan 14 en Spoorweglaan 13.
Sittard: Engelenkampstraat 72 en
Valkenburg: L. v. d. Maesenstraat 11.
Rijdende Bijkantoren: dienstregelingen gratis op
aanvraag.

TOERISTEN, BEZOEKT

Valkenburg (LIMB.)

★

LIMBURG'S CENTRUM VAN HET
VREEMDELINGENVERKEER

Schilderachtige afwisseling van
Heuvels, Bossen, Rivieren, Velden
en Weiden.
Toverachtige Spelonken, Grotten en
Groeven, waaronder de
Daelhemerberggroeve met Model-
steenkolenmijn, merkwaardige beziens-
waardigheid met vakkundige gidsen
onder toezicht der Staatsmijnen.

Hele jaar geopend.

INLICHTINGEN:

LINDENLAAN 30 – VALKENBURG (Limburg)

Telefoon (K 4406) 2057-2519-2403

NIEUWE EN OUDE

Natuurwetenschappelijke BOEKEN

Speciaal:
ENTOMOLOGIE
ZOOLOGIE
BOTANIE

leveren op zeer gemakkelijke voorwaarden

GOECKE & EVERS

Uitgeverij-Boekhandel en Antiquariaat voor
Natuurwetenschappelijke Litteratuur

VON BECKERATHPLATZ 9
KREFELD - DUITSLAND

CATALOGI WORDEN OP AANVRAAG EN ONDER
OPGAAF VAN STUDIEGEBIED GRATIS TOEGEZONDEN

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geurts; Mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn; Dr. P. J. van Nieuwenhoven. **Hoofdredacteur:** Dr. E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.

Voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap: Dr. E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.
Secretaris: Dr. P. J. van Nieuwenhoven, Trianonstraat 13, Maastricht.

Penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 87 A, giro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht. Tel. 04400—14174.

Lidmaatschap f 7,50 per jaar. Het **Maandblad** wordt aan alle leden gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 10,— per jaar. Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 1,—, voor leden f 0,75; dubbelnummers f 2,— en f 1,50. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de maandvergaderingen, blz. 149. — De natuur in, blz. 149. — Contributiebetaling, blz. 149. — Uit eigen Kring, blz. 149. — De omslagtekening, blz. 150. — Medewerking gevraagd, blz. 150. — Nieuwe leden, blz. 150. — Verslag van de maandvergaderingen, blz. 150. — Het museum 50 jaar. Herdenkingsvergadering, blz. 153. — Prof. Dr. J. J. G. Prick: In memoriam Br. Bernardus, blz. 164. — Boekbespreking, blz. 165. — Dr. E. M. Kruytzer: J. T. Binkhorst van den Binkhorst (avec un résumé), blz. 166. — Dr. P. J. van Nieuwenhoven: Pijpers als bioloog, blz. 179.

VAN DE MAANDVERGADERINGEN VAN DE MAANDVEGADERINGEN

Te Maastricht, op woensdag 2 jan. 1963, om 19,30 uur in het museum.

Te Heerlen, op woensdag 9 jan. 1963, om 19 uur in het Geologisch Bureau.

DE NATUUR IN

Voor de winterwandeling in de Ardennen op een zondag dat er sneeuw ligt, hebben zich tot nu toe niet voldoende deelnemers aangemeld, tenzij wij met partikuliere auto's kunnen reizen. De meeste kans op sneeuw biedt de maand januari. Opgaven bij de secretaris.

CONTRIBUTIEBETALING

Het is voor de penningmeester erg prettig, wanneer de leden hun contributie voor 1963, f 7,50, reeds in januari betalen. Het eenvoudigste is het bedrag te storten of over te schrijven op postrekening 1036366 van het Natuurhistorisch Genootschap te Maastricht.

UIT EIGEN KRING

Promotie. Aan de Rijksuniversiteit te Leiden promoveerde op 28 nov. tot doctor in de Wis- en natuurkunde de Z.E. Heer A. M. H u s s o n S.C.J., conservator van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, op proefschrift „The bats of Suriname”. De promotie geschiedde met lof.

Wij wensen de jonge doctor van harte geluk met deze bijzondere promotie. Dr. Husson is op 8 dec. naar Suriname vertrokken om daar studie te maken van de kleine zoogdieren. Na zijn verblijf in Suriname, dat ongeveer zes maanden duren zal, gaat hij nog enkele musea bezoeken in de V.S. van Amerika. Wij hopen, dat zijn bezoek aan Amerika de door hem verwachte resultaten zal opleveren en wensen hem een behouden terugkeer in het vaderland toe.

DE OMSLAGTEKENING

Naast de „runenstenen” (zie vorig maandblad) vindt men in Scandinavië ook „beeldstenen”. De door Charles Eyck gemaakte omslagtekening stelt voor een fragment van een beeldsteen uit Hammars in Lärbro (een gemeente op Gotland, Zweden). Van deze voorstelling is tot nu toe geen verklaring gevonden. Zij doet ons denken aan het werk van de oude Grieken. Men

vergelijke hiermee de afbeelding op de schaal van Euphronios (500 v. Chr.) in het museum van Kleinkunst te München.

Met deze tekening nemen wij voorlopig afscheid van Charles Eyck en zeggen hem hartelijk dank voor zijn prettige medewerking. Eyck vond het prachtig, dat het volgend jaar een der jongere schilders aan de beurt kwam. Wij zullen U deze in januari voorstellen.

MEDEWERKING GEVRAAGD

Enkele amateur-archeologen hebben het initiatief genomen in het voorjaar 1963 te Hoensbroek een tentoonstelling in te richten over het leven van onze voorouders, ook uit het verre verleden, onder de titel „Wie waren wij?” en vragen Uw medewerking. Zij doen een beroep op degenen, die in het bezit zijn van voorwerpen uit de vroege- en prehistorische culturen van Limburg. Men kan zich schriftelijk wenden tot de secretaris, de heer P. H. J. van den Brink, Willemsstraat 22 te Hoensbroek of telefonisch tot de voorzitter, I. r. W. J. van Riel (04448 - 1262).

NIEUWE LEDEN

J. D. Brada, Papenweg 98 a, Mheer. — Mej. W. Brabander, Glacisweg 17, Maastricht. — A. Banens t.a.v. „Heerlijkheid Geul”, Schneidersberg, Geulle. — Dr. J. A. Bigoot, Graetheidelaan 1, Geleen. — M. v. d. Putten, Prinses Margrietstraat 4, Meerssen. — Mej. J. Holman, Waldeck Pymontstraat 18, Maastricht. — Mej. M. van Ganswinkel, Akers.eenweg 88, Heer. — Drs. P. H. M. Evers, Louisa-pension, Roermond. — Mej. T. Schreurs, Heerlenersteenweg 25, Kerkrade (W.). — Mej. L. Verlegh, Bergstraat 3, Heerlen. — Drs. J. H. H. Storms, St-Christoffelstraat 7, Roermond. — S. Fraats, Meersenerweg 37, Limmel. — H. Muermans, Strickestraat 9, Hees (P. Veltwezel), België. — Mej. van Wessem, Kampweg 9, Gronsveld. — W. P. Mantel, Hogeweg 4, Bennekom. — J. Bemelmans, h.d.s., Burg. Savelberg-laan 20, Kerkrade.

VERSLAG VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht op 7 november 1962.

Na de opening herdenkt de voorzitter Br. Bernardus uit Maastricht, die vrij onverwacht op zaterdag 3 nov. in de leeftijd van 82 jaar is overleden. Br. Bernardus die als botanicus goet stond aangeschreven, kwam vroeger

vaak op onze vergaderingen, maar de laatste jaren kon hij niet meer. Hij vond het zelf erg jammer en wij ook. Deze eenvoudige man stond altijd klaar om anderen te helpen, maar voor zich zelf verlangde hij niets. Zijn heengaan is voor ons een groot verlies. Hij ruste in vrede.

Het museum heet van Br. Arnoud (Heerlen) twee vissen ontvangen, nl. de driedoornige stekelbaars, *Gasterosteus aculeatus* L. f. *leirus* d.i. de beek- of zoetwatervorm (Heerlen, 17-7-1962) en de eieren en pas uitgekomen diertjes van de rivierdonderpad, *Cottus gobio* L. De eieren waren afkomstig uit de Gulp bij Pesaken (2-5-1962).

De heer Stals (Stramproy) schrijft ons, dat hij de adder heeft waargenomen op de weg naar het station Vlodrop en de gladde slang bij de overweg aan het station. Verder vraagt hij, hoe het komt, dat er in de streek van Vlodrop zo weinig hazelwormen meer voorkomen, terwijl deze hagedissen vijf jaar geleden daar nog zeer talrijk waren.

De heer Poot heeft eikelboorders (gen. *Balaninus*) meegebracht en vertelt het een en ander van deze kevers. Zij worden gekenmerkt door een bijzonder lange snuit, die bij de wijfjes ongeveer even lang is als het gehele lichaam. Bij de mannetjes zijn de sprieten meer in het midden of dicht bij de top ingeplant, daar deze niet hoeven te boren. De ♀♀ van de 10 inlandse soorten leggen de eitjes in de onrijpe vruchten van napjesdragers als eiken, hazelaars enz. of wel in door vliesvleugeligen veroorzaakte gallen op eike- en wilgebladeren; een enkele soort leeft vooral op de berk. Met de lange dunne snuit wordt een gaatje in de jonge vruchten of gallen geboord, waarna het ei gelegd en naar binnen geschoven wordt. Het zijn levendige dagdieren, die zich bij verontrusting onmiddellijk laten vallen. Als de larven volwassen zijn, kruipen zij in de grond om te verpoppen.

De inlandse soorten zijn: *B. salaninus pellitus* Boh. op eiken (zeer zeldzaam); *B. venosus* Grav. (verbreed); *B. villosus* F. op eiken in de gallen van *Teras terminalis*; verschijnt in juli, niet zeldzaam; *B. nucum* L. op hazelaars, vrij zeldzaam, doch algemeen rond Maastricht; *B. glandium* Marsh. op eiken, vrij algemeen; *B. cerasorum* Hrbst. op berken, niet zeldzaam; *B. rubidus* Gylh. op berken, verbreed; *B. crux* F. op wilgen uit een gal algemeen; *B. salicivorus* Payk op wilgen; legt eitjes (1 of 2) in bladgallen van

bladwesp, verdringt de larve er van; *B. pyrroceras* Marsh. in Cynipiden-gallen, vrij algemeen.

De heer **Marquet** houdt een pleidooi voor het bouwen van goede zuiveringsinstallaties voor het riool- en afvalwater; alleen biologische zuivering dient te worden toegepast. De heer **Buddenberg** zag in de derde week van augustus op het IJsselmeer bij de Mirdumerklip een enorm aantal (1500 tot 2000) wilde zwanen en ongeveer 200 lepelaars.

Dan houdt **Dr. Schulte** zijn aangekondigde voordracht over „Brieven van Eugène Dubois aan Ernst Haeckel over afstamming”. „Dank zij de vriendelijke medewerking van den Heer **D. r. G. U s c h m a n n** te Jena was het mij mogelijk de beschikking te krijgen over een aantal brieven van **Eug. Dubois** aan **Haeckel**, waarvan het origineel aanwezig is in het **Haeckel-Haus** in de bovengenoemde stad, alwaar **Haeckel** een groot deel van zijn leven heeft doorgebracht.

Deze correspondentie uit de jaren 1895 tot 1908 bestaat uit 33 fotocopies en laat zich gevoegelijk in twee gedeelten verdelen. Het zijn een aantal afzonderlijke brieven bij de een of andere gelegenheid geschreven door **Dubois**, hetzij motu proprio of als antwoord aan **Haeckel**. Het tweede gedeelte omvat 11 bladz. en behelst een vrij uitvoerige levensschets van **Dubois**, een autobiographie of curriculum vitae; deze schets zou als basis dienen voor een door **Haeckel** ingediend voorstel om aan **Dubois** een *eredoctoraat* te verlenen vanwege de universiteit te Jena. Dit verzoek werd evenwel afgewezen. **Fürbringer** uit **A'dam** had ook medegewerkt; maar het mocht niet baten. **Dubois** antwoordde aan **Haeckel** op 22.2.96, dat hem deze afwijzing door de „meest sympathieke” der universiteiten leed had gedaan en dat de reden van deze weigering wel zou liggen in de nog steeds voortdurende strijd voor „de goede zaak” (de afstammingsleer).

Enkele woorden over deze brieven als geheel, die geschreven zijn (schrijfmachines ontbraken gelukkig nog) in het zeer verzorgde schrift van **Dubois**, dat tot in de laatste jaren zo bleef. Het zijn voor de geïnteresseerde als het ware „Mémoires d'outre-tombe” (**Chateaubriand**); zij zijn zeer belangrijk voor de kennis van de persoonlijkheid van **Dubois**, van zijn opvattingen aangaande afstamming en de plaats van de *Pithecanthropus* (volgens hem). Hij geeft blijk van

een warme verering voor **Haeckel**, wiens brieven aan **Dubois** helaas niet konden worden achterhaald; doch het is niet moeilijk deze te reconstrueren op grond van **Dubois'** brieven en omdat **Haeckel** zich in andere geschriften voldoende heeft getekend.

In zijn eerste brief van 24.12.95, geschreven na zijn reizen „für den *Pithecanthropus*”, dankt **Dubois** hartelijk voor **Haeckel's** gunstige invloed op hem, met name door middel van diens „Schöpfungsgeschichte”, een boek, dat eindigt met een loflied op de monistische filosofie... **Dubois** had daarvan al 20 jaar geleden een tweede-hands exemplaar gekocht en zorgvuldig bewaard na bestudering ervan; het boek had een diepe indruk op hem gemaakt. Helaas, zo schrijft hij, ontbreekt Uw photo erin. Over de *Pithecanthropus* zegt hij: „Eine Uebergangsform” en even later in die brief: „Uebergangsform und Stamform des Menschen”. Hij merkt ook op, dat **Cuningham** het schedeldak als menselijk opvatte, die, gelijk men weet, in het gelijk is gesteld door de vondsten van later.

Gelijk men ook weet, ging **Dubois** later over tot de opvatting van een *Gibbon*-achtig wezen (*Hyllobates*), doch de *Pithecanthropus* heeft zich ontpopt als een menselijk wezen, evenals de *Sinanthropus*. **Dubois** kreeg dus ongelijk in de heftige strijd tegen van **Koenigswald**, die ik van nabij kon meemaken. Het is in het algemeen niet mogelijk op grond van één vondst een oordeel te vormen. „De individuo nulla scientia”. — **Dubois** schrijft ook nog in die brief, dat hij in zijn jeugd al in de **St. Pietersberg** fossielen verzamelde en nadacht over tussenvormen.

Een andere brief van **Dubois** is gewijd aan **Thomas Huxley**, ook een paladijn, die juist op de dag stierf, waarop **Dubois** scheep ging te **Batavia**. Deze brief eindigt met de wens, dat de „continentale **Huxley**” nog lang, zeer lang behouden moge blijven. Bedoeld is uiteraard de geadresseerde zelf.

Het zou boeiend zijn nog iets te vermelden van **Dubois'** eigen levensschets, over zijn strijd ten einde zijn plan te kunnen uitvoeren om op de **Gr. Soenda-eilanden** onderzoekingen te doen; hij heeft taai volgehouden en is geslaagd, al was hij minder gelukkig met zijn interpretatie van de vondsten. Hij slaagde in weerwil van belemmeringen als ziekte van zich zelf en van medewerkers.

Na de bespreking van de brieven laat Dr. Schulte nog eens zijn gedachten gaan over het evolutievraagstuk. Wij mogen niet verder gaan dan te zeggen, dat de evolutie een hypothese is, althans zeker wat betreft de macro-evolutie en dus ook wat betreft het ontstaan van de mens. H a e c k e l kon zich kwaad maken over het „ignoramus en ignorabimus” (wij weten het niet en zullen het niet weten) van Emile Du Bois-Reymond en noemde dit zelfs hoovaardig. Het „kwaad worden” over het feit, dat iemand nog kan twifelen aan de zekerheid van de evolutie, komt ook nog in onze dagen voor, zoals spr. door een recent voorbeeld kon aantonen. Zeer belangrijk noemde hij de vondst van Fontécha-vade (Charente) door Mlle H e n r i M a r t i n in 1947. De hier gevonden schedel heeft duidelijk een „sapiens” karakter en ligt in de lijn, die voert naar de *Homo sapiens*. De Neandertaler, Sinanthropus enz. zijn zijlijnen. Dr. Schulte is niet pessimistisch wat betreft het vraagstuk van de afstamming van de mens, dus hier geen „ignorabimus”.

Na deze interessante voordracht werden nog enige vragen gesteld, die door de spreker werden beantwoord en met een hartelijk woord van dank sloot de voorzitter de vergadering, de hoop uitsprekend, dat Dr. Schulte nog eens zou terug komen.

te Heerlen op 14 november 1962

De Heer Bult heeft enige gegevens over de vogeltrek 1962, die enkele weken later was dan normaal. Door M e j. B l a n k e v o o r t zijn de gegevens over de trek van kraanvogels in het volgende staatje gerangschikt. Hierin zijn ook mededelingen opgenomen van jeugdige luisteraars naar de uitzendingen van de Regionale Omroep Zuid.

Kraanvogeltrek 1962. Gegevens verzameld door de Vogelbeschermingswacht Limburg.

20 mrt.	Heerlen	J. Coonen	—	96 ex.
	Ubachsberg	F. Schaakxs	12,45 u.	60
28 mrt.	Ransdalerveld (op de grond)	H. Schaakxs	17.00	8
28 sept.	Rimburg	Mevr. Zitzen	18.00	2
3 oct.	Ubachsberg	J. Monsuwe	15.30	3
4 oct.	Ubachsberg	J. Monsuwe	17.15	6
6 oct.	Ubachsberg	J. Monsuwe	nam.	1
8 oct.	Schinnen	de Veen	12.20	12
14 oct.	Maastricht	v. Nieuwenhoven	11.30.	4

15 oct.	Wehr	Limb. Dagblad	—	70
	Schinnen	de Veen	8.30	12
16 oct.	Monschau	de Veen	15.15	25
19 oct.	Maastricht	Bastiaans	9.30	30
25 oct.	Vaesrade	de Veen	11.30	—
23 oct.	Heerlerheide	C. Fijnaut & Yv. Reynders	16.20	60
1 nov.	Bocholtz	H. Finken	23.00	—
5 nov.	St. Geertruid	G. Brouwers	—	180
6 nov.	Schaesberg	v. Noorden	nacht.	—
	Heerlen	Mevr. de Haan	13.15	20
7 nov.	Eygelshoven	Zr. Christina	14.00	—
	Kaalheide	T. Laeven	14.30	150

Een zeer late waarneming was die van een nachtzwaluw op 28 Oct. in de Peel. Ook was er een waarneming van een waterral, die tijdens de trek verongelukt was, vermoedelijk door tegen de draden van de hoogspanning te vliegen. Tenslotte besprak de heer Bult uitvoerig de ontwikkeling van een vogelei. Bij een vogel zijn alle eieren als kiem direct al in de eierstok aanwezig. Tijdens de voortplantingsperiode ontwikkelen zich van deze enige. Dit aantal is afhankelijk van de vogelsoort. De dooier begint te groeien, wordt omgeven door eiwit, de eivliezen worden gevormd en tenslotte ontstaat de schaal. Deze wordt door een substantie, welke van de gal afkomstig is, gekleurd; vaak is er nog een tweede kleurstof, welke van het bloed afkomstig is. Deze laatste kleurstof wordt zeer oppervlakkig aangebracht en is dan ook afwasbaar. Een vogel „telt” de eieren in het nest door een tastzintuig, dat in de buik zetelt. Neemt men een ei weg, dan wordt het dier geprikkeld om er een ei bij te leggen.

Dr. Dijkstra deelt mede, dat er in de omgeving van het A.M.F. gebouw te Heerlen sedert enige maanden een torenkraai voorkomt, die sterk in kleur afwijkt en wel enigszins aan een bontekraai doet denken. De wangen en het bovenste gedeelte van de vleugels zijn grijs van kleur. Het dier is gepaard met een normaal getekende torenkraai.

Br. Arnoud heeft Zeepkruid, *Saponaria officinalis* gevonden bij Benzenrade. De naam zeepkruid heeft de plant te danken aan het feit, dat in de wortels een stof voorkomt (saponine), welke in water gebracht een sterk schuimende oplossing geeft. Deze kan als zeep gebezigd worden. Zeepkruid wordt druk bestoven door insecten met een lange tong, zoals bepaalde hommels, sphinxen en het pistooltje. Zeepkruid kan verwisseld worden met *Vaccaria pyrami-*

data, Koekruid, een plant, die in de herfst als adventief wel eens een enkele maal op akkers in Zuid-Limburg aangetroffen wordt. Het verschil tussen beide geslachten bestaat hierin, dat de kroonbladeren van zeepkruid een tongetje vertonen onderaan het eind van de nagel, de kelk is cilindrisch en heeft geen ribben. Koekruid bezit geen tongetje en heeft een buikig opgeblazen, scherp 5-kantige kelk. Een belangrijk verschil is wel, dat zeepkruid eenjarig is en een penwortel heeft. Tenslotte draagt zeepkruid vaak gevulde bloemen, wat ook het geval is met de plant uit Benzenrade. Het verschil tussen beide planten werd verduidelijkt aan de hand van koekruid gevonden te Sweykhuzen, 1942.

Enige leden hadden enkele varensoorten meegebracht ten dele in Zuid-Limburg verzameld en verder gekweekt in de tuin, zoals Eikvaren, *Polypodium vulgare*; *Asplenium trichomanes*, Steenbreekvaren op een muurtje te Heerlen; Tongvaren, *Phyllitis scolopendrium*; *Dryopteris pheopteris*. Smalle beukvaren en tenslotte *Allorsorus crispus* van een bekende vindplaats in België, waar deze soort uiterst zeldzaam is. Deze varen groeit uitsluitend op los gesteente en is in de Alpen tussen 1000—2000 m hoogte vrij algemeen.

Tenslotte werden er enkele opgaven verstrekt van herfstbloei van planten, die in het algemeen vaak een tweede bloei vertonen. Misschien is *Primula veris*, Gewone sleutelbloem op de weide van de Berghoeve op 20 Oct. wel het vermelden waard.

HET MUSEUM 50 JAAR

Herdenkingsvergadering op woensdag 12 dec. 1962.

De voorzitter heet de talrijke aanwezigen welkom, in het bijzonder de burgemeester van Maastricht, Mr. W. Baron Michiels van Kessenich, de wethouder van onderwijs, Mr. W. J. Korn, de secretaris van Maastricht, Mr. A. Minis, de leden van de gemeenteraad, Drs. J. Notermans en Drs. H. Roovers, de burgemeester van Valkenburg, de heer F. A. A. H. Breekpot en de oud-burgemeester, de heer P. Hens, de leden van de Commissie van Toezicht op het Natuurhistorisch Museum, Mej. Drs. W. van der Mijl Dekker en de heren Dr. G. W.

A. Panhuysen, Fr. Smeets en L. Grégoire, de directeur van het Bonnefantenmuseum, Prof. Dr. J. J. Timmers en Prof. Dr. J. K. A. van Boven, die hij namens de vergadering van harte gelukwens met zijn benoeming tot professor in de entomologie te Leuven.

De heren Ch. Paulussen, lid van de Commissie van Toezicht, P. Wassenberg, lid van het bestuur en Dr. R. J. H. Pátijn, hadden bericht van verhindering gezonden.

Telegrafische gelukwensen waren binnengekomen van de oud-gouverneur van de provincie, Mr. Dr. W. G. A. van Sonsbeeck, het tweedekamerlid Mr. A. Baeten, de burgemeester van Born Mr. J. Onland, de directeur van V.V.V. te Maastricht, de heer M. van Grinsven, de heer G. Goossens (Tegeleen) en van de Culturele Raad Limburg.

Bij de aanvang van de vergadering herdenkt de voorzitter de heer Pijpers: „Er is een schaduw gekomen over dit feest. Gisteren overleed vrij onverwacht ons bestuurslid, de heer A. J. Pijpers uit Venlo. Gij kent hem allen uit zijn geschriften, waarin hij plant en dier zo voortreffelijk heeft beschreven. Zijn boek „Limburg, land van löss en mergel” spreekt meer tot U dan ik U zeggen kan. Gij ziet hem hierin wandelen en genieten van de natuur. En dat niet alleen. Hij zocht en vond overal de afstraling van de schoonheid van de Schepper. Hij heeft Gods lof verkondigd en nu heeft God zijn trouwe dienaar tot Zich geroepen.

Het Genootschap verliest in hem een goede vriend, die wij niet zullen vergeten. Uit Uw aller naam betuig ik oprecht onze deelneming aan zijn vrouw en kinderen”.

De vergadering herdenkt thans in stilte de overledene.

De voorzitter deelt mede, dat er een tentoonstelling is georganiseerd van de publicaties van degenen, die in het museum hebben gewerkt en van hen, wier publicaties in samenwerking met het museum en het genootschap zijn tot stand gekomen.

De rij van publicaties begint met die van Rector Cremers, die reeds in 1908 over de vleurmuizen schreef en in 1909 over de vleurmuizen van Limburg. Deze verhandeling is in feite de eerste serieuze bewerking van een groep van Nederlandse zoogdieren. Men moet de eerste publicaties van de Rector reeds zien

in het licht van het komende museum. Hij heeft zelf weinig grote verhandelingen geschreven (de talrijke kleinere bijdragen in het Maandblad zijn niet tentoongesteld). De grote kracht van de Rector bestond hierin, dat hij de wetenschapsmensen wist aan te trekken en te stimuleren tot schrijven. Ook van deze mensen is hier niet alles tentoongesteld. De bedoeling van de tentoonstelling is een globaal overzicht te geven van het werk in en door het museum in de afgelopen 50 jaren.

Alvorens de herdenkingsrede uit te spreken richt zich de voorzitter eerst tot Mevr Dr. Minis-van de Geyn met de volgende woorden: „Mevrouw. Op 2 december was het 25 jaar geleden, dat U aan de Rijksuniversiteit te Leiden promoveerde tot doctor in de wis- en natuurkunde op proefschrift: *Das Tertiär der Niederlande mit besonderer Berücksichtigung der Selachierfauna*”. 2 december 1937 was voor U een belangrijke dag als zijnde de bekroning van Uw academische studie, maar ook voor de wetenschap was dit gebeuren zeer belangrijk. Lang had men reeds gestreden over de ouderdom van de vermaarde Elsloolaag. Uw proefschrift bracht een onverwachte uitkomst. Grote gebeurtenissen werpen haar schaduwen vooruit. Dokter Beckers had aan zijn voorbereidend werk zijn lidmaatschap van verdienste te danken, een maand vóór het verschijnen van het proefschrift viel U de eer te beurt over de resultaten van Uw onderzoek een mededeling te doen in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam (“*The age of the Elsloo Beds*”, Proc. Vol. XL, no. 9, 30 oct 1937). Er is dus alle reden om U namens het Genootschap van harte geluk te wensen met dit zilveren jubileum.

Sinds 1945 zijt gij lid van het bestuur en van 1945 tot september 1953 hebt gij als hoofdredactrice op voortreffelijke wijze ons Maandblad geredigeerd. Ook zijn onder Uw leiding de eerste Publicaties van het Genootschap verschenen.

Er is nog veel meer. Zo aanstonds zal ik in een korte herdenkingsrede het werk belichten van de personen, die in het Natuurhistorisch Museum gewerkt hebben, en dan zal blijken, dat Uw aandeel zeer belangrijk was. Museum en Genootschap zijn één. Het bestuur heeft dan ook de herdenking van het 50-jarig bestaan van het museum, tegelijk met Uw zilveren doctoraat,

gaarne willen aangrijpen om U te benoemen tot Lid van Verdienste. Ik wens U van harte geluk met deze eervolle onderscheiding”.

Dan houdt de voorzitter zijn herdenkingsrede. „Dames en Heren. De genesis van het museum is in nevelen gehuld, maar wij kunnen toch de maand december van het jaar 1912 beschouwen als de eerste dag van de wording van het museum, want toen verscheen in het Maandblad het volgende bericht: „Eindelijk is de totstandkoming van het Provinciaal Museum van Natuurlijke Historie zekerheid geworden. De stad Maastricht heeft voor dat doel aan ons Genootschap 't voormalige klooster der Grauwe Zusters op de Looiersgracht afgestaan” (Jrg. 1, no 5, p. 5).

Het is niet de bedoeling vandaag de ontwikkeling en de groei van het museum uitvoerig te beschrijven, want dat is reeds geschied in het jubileumnummer van het Maandblad (Jrg. 49, 1960, no 9—12) en ook vroeger op de herdenkingsavond, gewijd aan Rector Cremers na zijn overlijden (ibid. 1952, Jrg. 41, no 1). Wij mogen echter deze avond niet beginnen, zonder nogmaals eerbiedig hulde en dank te brengen aan de stichter van het museum, Rector Cremers. Hij heeft de moeilijke jaren meegemaakt, maar gelukkig heeft hij het mogen beleven, dat zijn museum is uitgegroeid tot een instituut, dat in Nederland en verre daarbuiten een goede naam verworven heeft.

Op de tweede dag van de wording van het museum werden de vlinders en de vogels van de voorzitter van het Genootschap binnengedragen, gevolgd door de vele voorwerpen van de andere leden van het Genootschap. Zo hebben de dagen elkaar opgevolgd, maar de zevende dag, de rustdag, is nooit aangebroken.

Zoals reeds gezegd is, zal ik niet meer terugkomen op de groei van het museum, tenzij op het einde, maar ik zal vandaag bijzonder de aandacht vragen voor de personen, die in en voor het museum gewerkt hebben.

Het spreekt vanzelf, dat voor het in ontvangst nemen en plaatsen van de voorwerpen in het museum, mensen beschikbaar moesten zijn. Kapelaan Cremers van Breust Eijdsden, later rector van Raath Bingelrade, woonde te ver af. Daarom besloot het bestuur een Museum-Commissie in te stellen, die tot taak had het museum in te richten. Natuurlijk kwam Rector Cremers meermalen naar Maastricht om advies te geven,

maar het eigenlijke werk berustte bij de Commissie, die in Maastricht woonde. Deze bestond uit de heren Dr. J. P. G. van der Meer, voorzitter, B. Swart, secretaris en de leden Ir. A. M. Sprenger, H. de Wever, Ir. J. G. H. Schoth. In 1915 werd aan hen toegevoegd Ir. L. A. J. Keuller, speciaal voor de geologische sectie.

Deze commissie heeft hard en goed gewerkt. Wanneer men de verslagen leest van haar vergaderingen, dan ziet men pas met welke moeilijkheden zij te kampen hadden en met welke kleinigheden zij zich telkens moesten bemoeien. Menigeen zou het bijltje er bij neer gelegd hebben, maar niet onze trouwe vrienden. Wel heeft de Commissie in het jaar 1917 ernstig overwogen, het museum te verplaatsen wegens de deplorabele toestand van het museumgebouw, eigendom van de stad Maastricht. Alleen de toezegging van het gemeentebestuur, dat er verandering zou komen, heeft het museum behouden voor de stad. Het gemeentebestuur heeft woord gehouden, al vorderde de verbetering in het begin nog maar langzaam. Wanneer men het tegenwoordige gebouw met zijn keurig verzorgde en goed verlichte zalen vergelijkt met het oude gebouw met zijn lekkende daken, vochtige muren en niet verwarmde zalen, dan is de uitdrukking „verschil tussen dag en nacht” nog zeer zwak. Ik wil dit moment aangrijpen, om onze oprechte dank uit te spreken aan het College van Burgemeester en Wethouders en de leden van de Gemeenteraad voor de niet ophoudende zorg, die zij hebben voor het museum. Het museum valt onder het departement van de Wethouder van Onderwijs. De opeenvolgende wethouders hebben hun taak begrepen en met grote toewijding vervuld, maar toch wil ik een woord van bijzondere dank richten tot de tegenwoordige wethouder van onderwijs, Mr. W. J. K o r n, die telkens en telkens blijk heeft gegeven, zich helemaal in te zetten voor het museum, wanneer het belang van het museum dit eiste. De gebeurtenissen van het laatste jaar, waarop ik nog zal terugkomen, hebben dit wederom bewezen.

Wij keren terug naar het jaar 1917. Eiste het gebouw een forse ingreep, ook in het museumbeheer moest verandering komen. Het kon zó niet meer voortgaan. Het sterk groeiend museum moest onder beheer komen van een deskundige, die dagelijks aanwezig kon zijn. Het Genootschap kon zo iemand niet aanstellen.

Trouwens welk genootschap kan uit eigen mid-delen een museum onderhouden? Wij kennen het verdere verloop. De stad Maastricht nam de hele museuminhoud van het Genootschap over en stelde een conservator aan. Die conservator kon natuurlijk niemand anders zijn dan R e c t o r C r e m e r s. Hij is het gebleven tot 31 december 1938, het jaar, waarin hij de pensioengerechtigde leeftijd had bereikt. Verschillende professoren hebben nog getracht te bereiken dat de leeftijdsgrens voor deze conservator zou worden verschoven, maar het gemeentebestuur wilde geen uitzondering maken. Tot opvolger van Rector Cremers werd op 16 mei 1939 benoemd Mej. Dr. W. A. E. v a n d e G e y n, die deze functie heeft vervuld tot 15 augustus 1948. Zij moest aftreden, omdat ze intussen geworden was Mevr. Minis-van de Geyn. De nieuwe conservatrix was geen onbekende in het Zuiden, want zij was hier vaak geweest in verband met de Elsloo-lagen, maar zij was ook geen onbekende in het museumwezen. Haar rijke ervaring op museumgebied, opgedaan in Nederland, Engeland en België, stelde haar in staat het museum aan te passen aan de nieuwe eisen en het te moderniseren. Ook de bibliotheek, en vooral de tijdschriftenbibliotheek, kreeg een moderne beurt. Pater Schmitz, die vaak in de tijdschriftenbibliotheek onderdook, mopperde wel eens, als hij niet direct kon vinden, wat hij zocht, maar tenslotte moest hij toch erkennen: „ik dacht eerst, dat het niet klopte, maar het klopt altijd”. Van haar hoogst verdienstelijk werk kunnen haar opvolgers alleen maar profiteren, en zo kon het gebeuren, dat haar opvolger, die de spreker zelf is, zonder museumervaring het museum kon binnenstappen in augustus 1948, maar hij moet eerlijk erkennen, dat het hem moeilijk zou zijn gevallen in deze nieuwe sfeer te werken zonder de steun en de voorlichting van zijn voorgang-ster, die hem verschillende jaren terzijde heeft gestaan in het beheer van het museum. Op een korte onderbreking na is deze opvolger steeds hier werkzaam gebleven, ofschoon hij reeds de pensioengerechtigde leeftijd heeft overschreden.

In 1953 werd de titel van conservator door B. & W. veranderd in die van directeur, vooral met het oog op het buitenland, daar conservator overal betekent hoofd van een afdeling. De naam conservator zou dus verwarring kunnen stichten. Het zal echter nog wel tot aan het eeuwfeest van het museum duren, eer deze titel-

verandering tot in alle geledingen van het gemeentelijk bestuursapparaat zal zijn doorgedrongen.

Een veel belangrijker gebeurtenis in het museumleven was de benoeming van Dr. P. J. van Nieuwenhoven tot contact-bioloog voor scholen en jeugd. Op 1 nov. 1956 heeft hij deze functie aanvaard. Zo aanstonds zal hij U daar wel iets meer over vertellen. Ik wil hier volstaan met te vermelden, dat de belangstelling van de scholen voor ons museum enorm is gegroeid.

Dames en Heren. Een museum kan alleen goed gaan, wanneer alle mensen, die er in werken, hun plicht doen. Het zou derhalve ondenkbaar zijn de andere werkers in het museum niet te vermelden.

Was de oorsprong van het museum in nevelen gehuld, hetzelfde geldt voor de aanstelling van een conciërge. Het museum werd in 1914 opengesteld voor het publiek. Er moest dus een conciërge zijn. Dat kan niemand anders geweest zijn dan Mad. Van Kan, al wordt die naam in de eerste jaren nergens in de verslagen van de Museum-Commissie genoemd. Sinds 1920 is zij in dienst van de gemeente, maar de gemeente beschouwde haar taak als een bijbaantje, hetgeen duidelijk blijkt uit het genoten salaris en uit het feit, dat, toen de man van Mad. Van Kan in 1928 stierf, het bestuur van het Genootschap zich verplicht voelde de financiële positie van de conciërge te verbeteren. De toestand van bijbaantje heeft geduurd tot 1 aug. 1945. Dat kon nog even, omdat Mad. Van Kan intussen hertrouwd was. Gelukkig is aan deze toestand in 1945 een einde gekomen. Het museum kreeg toen een volwaardige conciërge in de persoon van Louis Beaulen, die tevens belast werd met het onderhoud van de tuin.

In 1942 werd Eduard Schoenmakers benoemd tot amanuensis van het museum. De verdiensten van deze jongeman liggen vooral in het gebied van de Tegelse klei, waar hij vele dagen heeft doorgebracht en belangrijke fossielen heeft verzameld. Ook werd in Amby onder zijn leiding een begin gemaakt met het ringen van vogels ten dienste van het ringstation „Maastricht en omgeving”. In 1947 heeft hij het museum verlaten, want hij had hogere aspiraties. Helaas heeft de dood op 18 maart 1951 een einde gemaakt aan zijn streven. Wie hem gekend heeft, zal deze sympathieke en hulpvaardige man niet licht vergeten.

Na het vertrek van Ed. Schoenmakers werd tot assistente benoemd Mej. Treesje Berendschot, die hier in dienst is gebleven tot aan haar huwelijk in februari 1953. Op prettige en goede wijze heeft zij hier haar taak vervuld. Het verheugt ons Mevrouw Somers-Berendschot onder de aanwezigen te mogen begroeten.

In 1953 werd het ambt van amanuensis weer hersteld en tot functionaris werd benoemd de heer P. Genemans. Daar de taak van de amanuensis meer en meer kwam te liggen in het vlak van de administratie, het bibliotheekwezen en de rondleiding, werd hij met ingang van 1 jan. 1962 bevorderd tot bureelambtenaar. De tijdschriftenbibliotheek heeft in de laatste jaren een dusdanige uitbreiding gekregen — er zijn meer dan 200 ruilpartners in binnen- en buitenland — dat wij haar hebben moeten verplaatsen naar een grotere zaal. In de toekomst zal nog wel eens een nieuw lokaal moeten worden bijgebouwd.

Bij mijn officieel afscheid als directeur heb ik mijn tegenwoordige medewerkers dank gebracht voor de ijver en toewijding, waarmede zij hun taak vervullen.

Ik zou U spreken over de personen, die in en om het museum hebben gewerkt of nog werken en ik wil tenslotte nog noemen een belangrijke groep van personen, die ik niet mag overslaan. Sinds 1939 verheugt zich het museum in het bezit van een Commissie van Toezicht. Ik zei met opzet „verheugt zich”, want deze commissie heeft zich niet beperkt tot het uitoefenen van toezicht, maar heeft ook steeds met kracht de belangen van het museum bepleit bij het Gemeentebestuur. Rector Cremers, die bij de instelling van de commissie zeide: „In mijn tijd hebben ze dat niet gedurfd”, werd de eerste voorzitter. De tegenwoordige commissie bestaat uit de volgende personen: de wethouder van Onderwijs Mr. W. J. Korn, waarnemend voorzitter sinds de dood van dokter Willemse, die Rector Cremers als voorzitter was opgevolgd; Mej. drs. M. van der Mijll-Dekker, secretaris en de leden G. Beckers (Beek), L. H. Grégoire, Dr. G. W. A. Panhuysen, Mr. Ch. Paulussen en F. Smeets.

Dames en Heren. Ik had beloofd U op het einde nog iets te zeggen over de laatste uitgroei van het museum, maar ik wil U nog een ogenblik in spanning laten en eerst het woord geven

aan Dr. P. J. van Nieuwenhoven, die zal spreken over: „Het Natuurhistorisch Museum, die naar van wetenschap en opvoeding”.

„Een gouden jubileum biedt ons de gelegenheid, om in een terugblik op de geschiedenis van 50 jaar na te gaan, in hoeverre de jubilaris er in geslaagd is, gelijke tred te houden met de ontwikkeling der tijden. Nu ons museum de gouden jubilaris is, ligt het voor de hand, de geschiedenis van dit museum te gaan bezien in het licht van het moderne museumwezen, dat zelf onderwerp is geweest van een aantal studies, niet alleen in Nederland, maar ook buiten onze landgrenzen, en die niet alleen over algemene kwesties handelen, die voor elk museum dezelfde zijn, maar juist ook speciaal over de inrichting van musea voor natuurlijke historie.

P. J. van der Feen, de voormalige conservator voor zoogdieren van het Zoologisch Museum te Amsterdam, heeft zich de moeite gegeven, een speciale verhandeling te schrijven over: *Research and Exhibition in a Museum* (Bijdragen tot de Dierkunde, Vol. 28, 1949). Hij schrijft daarin: „The first task of a modern museumkeeper is to label every acquisition and to register all data available about the origin of the Object. At the same time it is classified at least provisionally and is inscribed in a systematic catalogue”. Tot op dit punt gaat deze beschrijving volledig parallel met de gedragingen van de bezitters van de oude naturalienkabinetten, die louter voor hun eigen plezier allerlei voorwerpen verzamelden op het gebied van de natuurlijke historie. Met echt wetenschappelijk werk heeft deze manier van doen nog niet veel te maken. Iedere verzamelaar doet dit, het maakt echt geen verschil, of hij postzegels of kevers spaart. Van der Feen vervolgt dan ook zijn betoog: “When this has been done and when the object has undergone the due preparation to prevent decay, it is available for research. To give full profit in science, the possessions of a museum ought to be published, in the form of short records in a catalogue, or in extensive monographs or in any other form. Once published the material is at the disposal not only of the museum staff itself, but also of the scientists all over the world”.

Het is iedereen duidelijk dat hiermede de belangrijkste taak van de museumconservator is aangeduid. Zij brengt met zich mede, dat er een goede wetenschappelijke bibliotheek ter beschik-

king moet zijn, en dat, indien dit nodig is, een beroep moet kunnen worden gedaan op een groot aantal wetenschappelijke specialisten. Op deze manier ontstaat in het wetenschappelijke natuurhistorische museum „in feite dus een combinatie van een collectie objecten en een veldbiologisch archief, waarbij het object gekoppeld is aan de veldbiologische gegevens”. Aldus Dr. A. C. V. van Bemmelen, secretaris van de commissie inzake natuurhistorische musea in Nederland (Taak en Taakverdeling van de Nederlandse Natuurhistorische Musea, O.K.W. Mededelingen, Jrg. 19, 31 dec. 1955).

Het kleine Natuurhistorische Museum van de gemeente Maastricht kan in dit opzicht zich volledig meten met de grotere musea in ons land. Wij beschikken over een indrukwekkend stel stamboeken, waarin de verkregen museumstukken nauwkeurig worden ingeschreven, en die veilig in de brandkast worden bewaard. De vermelding van nieuwe aanwinsten geschiedt geregeld op de maandvergaderingen van het Natuurhistorisch Genootschap, en worden automatisch opgenomen in het verslag van deze vergaderingen in het Natuurhistorisch Maandblad. Belangrijke vondsten krijgen een grotere beurt, soms in het Maandblad, maar vaak ook in de Publicatie's. In dit opzicht werken ons museum en genootschap op zeer gelukkige wijze samen. Ik hoef U immers niet uiteen te zetten, hoe zeer ook het genootschap profiteert van de instellingen en connecties van het museum. Genootschap en Museum zijn samengegroeid tot een niet meer te scheiden twee-eenheid, en zullen niet uit elkaar kunnen gaan, zonder dat beide grote schade zullen lijden.

Van der Feen geeft ook duidelijk de taken aan van de museumstaf, waar zij met niet wetenschappelijk geschoolden, laten wij kortheidshalve zeggen, met het publiek te maken krijgt: “Collectors, teachers, students, merchants and travellers all came to the museum with their questions, some important only for the inquirer himself, some of high scientific or economical interest. Thus the information service became more and more extensive”. Tot deze informatieve functies van het museum behoort ongetwijfeld ook de tentoonstelling. Daar komt immers het publiek in de eerste plaats op af. Het grote Rijks Museum van Natuurlijke Historie in Leiden heeft geheel van deze belangrijke taak afgezien. Alle voorwerpen zijn hier veilig

voor brand in kasten opgeborgen, en worden alleen dan te voorschijn gehaald, wanneer deskundigen daarom vragen, b.v. ten behoeve van een wetenschappelijk onderzoek. Van een tentoonstelling is hier dus helemaal geen sprake.

Zo gauw de collectie, of een deel daarvan, in vitrines wordt uitgesteld, moet de museumdirectie rekening gaan houden met de bezoekers. Aan de door hen getoonde belangstelling moet worden tegemoet gekomen, omdat hun interesse anders al te spoedig verloren dreigt te gaan. Van der Feen schrijft hierover onder meer: "When the public museum was young and contained relatively few objects, it could show all its possessions to the public. The more its collections increased in number of objects, the more the walls and cases were filled. Soon an average visitor saw nothing but rows of paintings or coins or shells, his attention was not drawn to anything apart. In less than an hour he was exhausted and could assimilate nothing more". Vandaar dat men in een modern beheerd museum een keuze doet uit de uitgebreide collectie voor de expositie, en de meeste voorwerpen worden weggeborgen, natuurlijk op zulk een wijze, dat ieder stuk gemakkelijk bereikt kan worden. Het Zoölogisch Museum te Amsterdam is voorop gegaan bij deze modernisering: In de catalogus van de tentoonstelling Dier en Mens wordt deze verandering als volgt omschreven: „Het Zoölogisch Museum heeft in de eerste plaats tot taak het beheer van de enorme verzameling dieren. In vroeger jaren was deze verzameling bijna uitsluitend ten nutte van de wetenschap voor het systematische, genetische of evolutionistische onderzoek. Voor het publiek waren er, behalve het Heimans- en andere diorama's enige zalen vol met alcohol-dieren en gestopte balgen, die het bezoek alleen voor speciale liefhebbers tot een genoeg maakten. In 1951 werd de eerste ernstige poging gedaan, om de vele aardige dingen, die toch ook in de natuur te vinden zijn, op een aantrekkelijke manier te tonen. „Het Land van Heimans en Thijssse", symbolische titel voor een goed begin, want het waren immers Heimans en Thijssse geweest, die op een frisse manier bewezen, dat natuur niet alleen een zaak is van geleerden".

Moet ik U zeggen, dames en heren, dat ons museum in dit opzicht wel achter is gebleven? Let U dan eens met mij op het gedrag van be-

zoekers, die min of meer toevallig bij ons binnen zijn komen lopen, b.v. omdat zij een toegangskaartje gekregen hebben als onderdeel van hun hotelplan. Deze mensen zijn gewoonlijk nog nooit in een museum voor natuurlijke historie geweest, en verliezen bij ons meestal heel spoedig hun belangstelling. Zij staan binnen een kwartier weer op straat, tenminste, als zij niet door een van de personeelsleden opgevangen worden, die hen dan het een en ander vertelt. Deze mislukking ligt natuurlijk voor het grootste deel aan deze bezoekers zelf. Maar toch heeft ook de museumstaf een enige kans onbenut gelaten, om deze mensen iets te leren van wat er in de natuur te zien is, en hen ontvankelijk te maken voor problemen van wetenschap en natuurbescherming. Ten opzichte van dergelijke lieden schiet het museum onmiskenbaar te kort in zijn opvoedkundige taak.

Ik behoef nu slechts een kleine stap te zetten om van dit onderwerp, opvoeding, te komen tot het terrein van de jeugd en de school. Ook hier hebben onze musea een zeer belangrijke taak te vervullen. Buiten het toeristenseizoen wordt ook ons museum bijna uitsluitend bezocht door leerlingen van scholen en van cursussen. De jongelui ondergaan echter dezelfde gewaarwording, als zij niet tijdens de rondleiding op omzichtige wijze behoed worden voor overlading. Naar mijn mening kan niet alleen, maar móet juist hier elke kans op mislukking voorkomen worden, door de wijze van tentoonstelling zo veel mogelijk op dit soort bezoekers in te stellen. Het is niet moeilijk voor mij deze mening te verdedigen. Ik kan daarvoor de woorden gebruiken van de heer D. F. Lunsingh Scheurleer, adviseur voor de musea van het departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. In de Mededelingen van OKW van maart 1944 schrijft hij in een artikel over School en Museum: „De wijze, waarop de voorwerpen worden tentoongesteld, is voor de vraag of het museum in de oogen van de schooljeugd aantrekkelijk zal zijn, van doorslaggevende betekenis. Jammer genoeg laat deze opstelling in vele van onze musea wel eens wat te wensen over. Van onze kleinere musea zijn er verschillende, die meer op een pakhuis gelijken dan op een instelling, waar voorwerpen met een culturele strekking zijn bijeengebracht. Hierbij speelt het gemis aan stijlcrítiek om het verzamelde materiaal te schiften en overzichtte-

lijk te exposeeren een voorname rol. Doch ook het ontbreken van plaatsruimte en geldmiddelen, alsook het niet openstaan voor de moderne expositie-eischen, kunnen het volhouden aan een verouderde manier van tentoonstellen ten gevolge hebben. Zooals bekend mag worden verondersteld, gelden er thans geheel andere eischen voor het exposeeren dan een twintig of dertig jaar geleden. Thans wordt er zooveel mogelijk naar gestreefd elk voorwerp door een exquisite manier van tentoonstellen tot zijn recht te laten komen. Het is beter, bij plaatsgebrek een aantal voorwerpen op te bergen, dan door een teveel het geëxposeerde te schaden. Ook onze jeugd zal eerder openstaan voor een smaakvol ingericht museum, dan voor een dat zóó vol is, dat de voorwerpen bij wijze van spreken eerder op dan naast elkaar hangen. Ook uit paedagogisch oogpunt verdient het aanbeveling, er naar te streven de museum-objecten volgens moderne inzichten 'ten toon te stellen'.

U zult het mij niet kwalijk nemen, wanneer ik bij dit gedeelte van mijn lezing, de rol van het museum bij het onderwijzen en opvoeden van de jeugd, wat langer stil blijf staan. Tenslotte ben ik hier immers in 1956 aangesteld als contactbioloog, juist met de bedoeling, vanuit het museum belangstelling te wekken voor de levende natuur onder de schooljeugd. Ik moge U daarom wijzen op de conclusies van een tweetal congressen, die door UNESCO georganiseerd zijn, te Brooklyn in 1952 en te Athene in 1954, en die beide als onderwerp van studie hadden *The Role of Museums in Education*. Prof. Dr. H. van de Waal heeft hierover gerapporteerd in OKW-mededelingen. Een Engels sprekende groep formuleerde o.m. de volgende wenssen ten aanzien van wat het onderwijs van het museum verwacht: 1) Het museum moet een aangename prettige indruk maken. Gebouw en atmosfeer moeten de bezoeker niet overweldigen. 2) de exposities moeten niet te gedetailleerd zijn, anders wordt de weerklank in het verbeeldingsleven van het kind verstoord en dreigt het kinderlijk vermogen tot verwondering en verrukking te verstarren. 3) in elk museum zou een afdeling moeten zijn waar kinderen kunnen werken; want door eigen activiteit leert het kind het beste en het gelukkigst. 4) ... 5) er moet ruimte zijn rondom het geëxposeerde.

Het is opvallend dat een voornamelijk Frans

sprekende groep juist het accent legde op de docerende rol van de leider en het geëxposeerde. Deze groep vroeg o.m.: 1) toelichtende borden naast de ingang van de zaal, waarop de belangrijkste details betreffende het geëxposeerde worden samengevat. 2) beknopte publicaties (brochures, gidsen) gewijd aan speciale onderwerpen, waarin — behalve de gebruikelijke gegevens — inlichtingen worden verstrekt van historische en technische aard... van een bescheiden prijs... en toch ruimschoots geïllustreerd. Het leek niet noodzakelijk afzonderlijke gidsen voor de jeugd uit te geven. 3) ..... 4) tijdelijke tentoonstellingen; bedoeld om één historisch feit, één sociaal verschijnsel, één techniek toe te lichten... Tenslotte achtte deze groep het noodzakelijk dat elk museum ter beschikking van de opvoeders zou kunnen stellen: 1) een projectiezaal, ook te gebruiken als werkvertrek ter uitvoering van werkstukken, verband houdende met het museumbezoek. 2) verzamelingen van voorwerpen welke de kinderen van nabij kunnen bezien, kunnen aanraken, bestuderen, natekenen. Het zou zelfs mogelijk moeten zijn, dergelijke studie-verzamelingen naar de scholen te zenden.

Een ieder, die de evolutie van het museum in Maastricht van nabij heeft kunnen volgen, zal met vreugde kunnen vaststellen, dat hier een niet gering deel van de boven vermelde wenssen in de laatste jaren is vervuld. Dank zij een aanmerkelijk verruimde financiële verzorging door het bestuur van de gemeente kon het interieur worden herschapen, zodat inderdaad een prettige sfeer aanwezig is — denken wij slechts aan de moderne verlichting, aan de vloerbedekking, en aan het meubilair — In de meeste zalen is zoveel ruimte gelaten, dat zelfs grote groepen bezoekers tegelijk kunnen worden toegelaten. Toelichtende borden geven de geschiedenis weer van het geologische tijdvak, waaraan de expositie in de zaal gewijd is. Helaas ontbreekt ons een gids; en daar is inderdaad grote behoefte aan. Maar daar staat tegenover, dat wij over een mooie projectiezaal beschikken, die druk wordt gebruikt, en die ook als practicum kan worden ingericht. De aard van het geëxposeerde in ons museum laat uiteraard niet toe, het aan ondeskundige of jeugdige bezoekers in handen te geven. Ik heb dan ook wel eens gepleit voor het inrichten van een aantal vivarien, dus van aquaria, terraria, insectaria, en deze op te stel-

len in de zo even bedoelde projectiezaal, zodat deze tot een ideale lesruimte zou worden ingericht, naar het voorbeeld van de "children-museums" in Amerika. Helaas kon deze wens niet worden ingewilligd, omdat andere eisen aangaande de beschikbare ruimte voorrang moesten krijgen. Naar mijn bescheiden mening dringt zich hier echter de vraag op, of er wel één probleem is, dat belangrijker is dan dat van de opvoeding van de jeugd. Van onze jongens en meisjes hangt immers ook de toekomst van de wetenschap af.

Het rapport van Prof. v a n d e W a a l geeft ook aan, hoe naar de mening van de congressisten een museumles moet worden gegeven. Nadrukkelijk wordt betoogd, dat onder een bezoek aan een museum niet wordt verstaan een rondwandeling door de gehele inrichting, waarbij te hooi en te gras eens een opmerking wordt gemaakt, die al of niet aanknoopt bij het op school geleerde, doch een wel overwogen bezoek, op een bepaald ogenblik van het schooljaar, waarin een bepaalde stof wordt behandeld naar aanleiding van een min of meer expressielijk daartoe opgesteld en in elk geval daarvoor speciaal geselecteerd materiaal. In Athene werd dan ook o.m. de volgende resolutie aangenomen: het is wenselijk dat aan elk museum een educatieve dienst wordt opgericht. Het is beslist geen toeval, dat in 1956 aan ons museum een contactbioloog benoemd werd. Hier is dezelfde behoefte gevoeld. Het is echter de vraag, of de voordelen van deze benoeming in het museum zelf wel ten volle benut zijn kunnen worden.

Een van de middelen, die het bezoek aan een museum kunnen stimuleren, is het inrichten van tijdelijke tentoonstellingen. Hierop doelde stelling XIII, die ik bij mijn promotie in 1956 tegenover Prof. Engel, directeur van het Zoologisch Museum te Amsterdam te verdedigen had: „De expositie in een museum voor natuurlijke historie moet meer gericht zijn op de belangstelling van stad- en streekgenoten dan op die van vreemdelingen”. Bij iedere maandvergadering hier in ons museum valt het mij op, dat er zo zelden belangstelling getoond wordt voor de collectie, terwijl toch onze vergaderingen uitsluitend bezocht worden door lieden, die vóór de tentoongestelde zaken een grote belangstelling hebben. Wanneer U, leden van het genootschap, bij U zelf denkt, de collectie wel te kennen, en daarvan niets meer te kunnen leren, hoe veel te ge-

makkelijker zal deze mening dan post kunnen vatten bij burgers, die geen enkele bijzondere belangstelling hebben voor deze materie. Bovendien, het is weer v a n d e r F e e n die daarop wijst, verliest elke collectie, hoe goed ook, op de duur haar frisheid. Er is dus alles voor te zeggen, uit de beschikbare voorwerpen telkens een andere keuze te doen voor de eigenlijke expositie, of anders dezelfde objecten voortdurend anders te groeperen. Op deze wijze prikkelt men de nieuwsgierigheid, en houdt de belangstelling gaande.

Behalve door een verandering van de opstelling van het geëxposeerde tracht men het bezoek aan musea te stimuleren, door de bezoekers tot zelfwerkzaamheid te brengen. Dat is niet zo verwonderlijk, omdat dit streven typisch is voor de vernieuwing van het onderwijs zelf. Carl Guthrie, wetenschappelijk medewerker van de American Association of museums, zegt hierover in zijn gids voor de inrichting van kleine musea (So You Want A Good Museum). "An atmosphere of enjoyment and curiosity is created, which stimulates the visitor to seek further information on the subjects illustrated by the exhibits. Attractively arranged objects, accompanied by brief, accurate and factual labels, and supplemented by charts, drawings and photographs, contribute to creating the desired mood on the part of the visitor. Exhibits should not be illustrated textbooks, but rather the setting for a stirring experience, an exciting adventure". Hieruit spreekt de voorname rol, welke de bijschriften in de getoonde collectie spelen. Wie de vele vergeelde, soms nog uit de tijd van de oprichter van het museum, Rector Cremers, stammende etiketten in dit gebouw kent, zal moeten toegeven, dat ook op dit gebied hier nog veel te verbeteren valt.

In sommige musea werkt men met speciale werkopdrachten voor kinderen, b.v. in het Instituut voor de Tropen te Amsterdam. "Games" noemt men dit soort opdrachten in Amerika, opdrachten dus, die de kinderen in hun eentje, of met elkaar in groepjes, moeten trachten uit te voeren. Peter Floud, van het Victoria and Albert Museum in Londen schrijft erover in Museums and Young People, 1952: "The questions and answers have no value in themselves, but are merely a legitimate teaching device to concentrate the child's attention. Correct answers and high "scores" are therefore of no

interest unless they are the result of a careful inspection, and some understanding of the objects". Het zal beslist niet meevallen, dergelijke opdrachten in elkaar te zetten. Dat vereist specialisatie, dus een aparte studie van degene die ervoor zorgen moet.

Er zijn ook musea, die trefpunten zijn van hobbyclubs, en vergaderplaatsen van verenigingen op het gebied van de natuurlijke historie. Ons eigen museum is daar welhaast een ideaal voorbeeld van, voor wat betreft de volwassenen. Men moet zich hier afvragen, of niet opnieuw een ernstige poging moet worden gedaan, om het jeugdlidmaatschap van ons Genootschap, waarvoor in de reglementen de mogelijkheid geschapen is, tot nieuw leven te brengen.

Misschien voelt U nu de vraag bij U opkomen, of een museum, waarin de tentoongestelde collectie zo positief is afgestemd op opvoeding en activering van de bezoekers, niet kinderachtig of oninteressant zal gevonden worden. De namen „schoolmuseum" of „jeugdmuseum" worden immers zo gemakkelijk misverstaan! Als U mijn betoog goed hebt kunnen volgen, zult U het met mij eens kunnen zijn, dat er voor de opzet van een museum niet zo'n groot verschil bestaat tussen een kind, dat het museum bezoekt, en een niet geschoolde volwassene. Maar misschien is het toch niet verstandig, de principes, die bij de uitstalling van de collecties gelden, in de naam van de instelling te laten doorklinken.

Overigens wordt een echt schoolmuseum toch ook wel door de nodige volwassen belangstellenden bezocht! Dat leren ons de cijfers van het aantal bezoekers van het gemeentelijke museum voor het onderwijs in Den Haag. Dat wordt jaarlijks door meer dan 200000 belangstellenden bezocht, een respectabel getal, wanneer U bedenkt, dat ons bescheiden museum nog niet aan de 5000 bezoekers per jaar toekomt, en daarin zijn dan alle leerlingen van scholen, maar ook bezoekers van onze vergaderingen begrepen. In het Haagse Onderwijsmuseum komen per jaar 150000 tot 160000 leerlingen onder geleide de verzameling bezoeken. U kunt nu gemakkelijk zelf uitrekenen, dat er dan 40000 tot 60000 volwassenen het de moeite waard vinden ook eens een kijkje te komen nemen.

U ziet, dames en heren, dat het beheer van een klein museum, zoals wij dat hier in Maastricht hebben, beslist geen eenvoudige taak is.

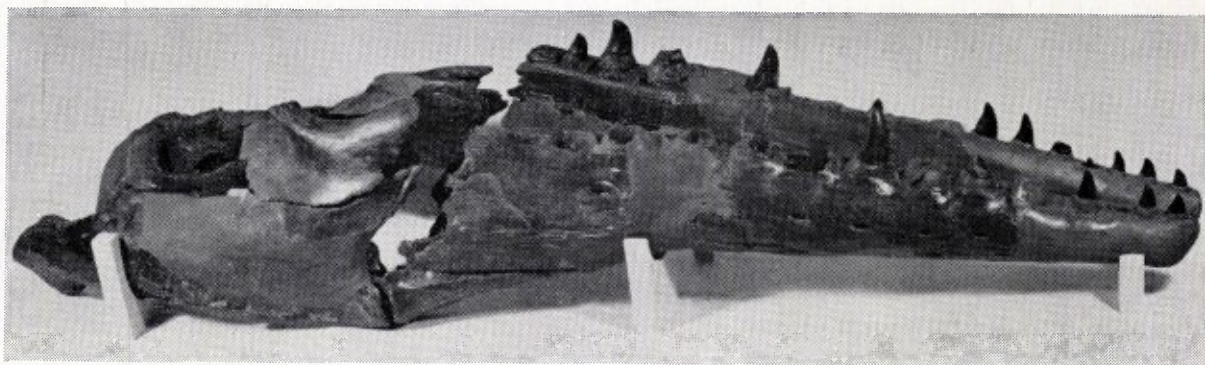
Aan de ene kant moeten de collecties worden onderhouden, of beter gezegd, er moet voor worden gezorgd, dat er in deze collecties gewerkt wordt. Terecht merkt Prof. Dr. H. Engel in zijn inaugurale rede in 1950: „Het belang van het Zoölogisch Museum voor wetenschap en maatschappij" op, dat een collectie, waarin niet wordt gewerkt, een dode collectie is. Daarom is het zo verheugend, dat wij juist op deze feestelijke vergadering hebben mogen vernemen, dat Prof. Dr. J. van Boven van de Universiteit van Leuven van 1 januari 1963 af als conservator voor de entomologie in dienst van de gemeente Maastricht zal treden, zij het dan voor slechts enkele dagen per maand. Daarmede worden de belangrijke insektenverzamelingen, die in de loop der jaren aan het museum geschonken zijn, tot nieuw leven gewekt. Het is onze plicht, alle collecties in leven te houden door ze te gebruiken als uitgangspunt voor nieuwe studies.

Doch het is evenzeer een zware verplichting, deze zelfde collecties een rol te laten spelen bij de opvoeding van de burgerij in het algemeen, en van de jeugd in het bijzonder. Er zou in de toekomst een ideale toestand kunnen ontstaan, wanneer de directeur, die belast is met de wetenschappelijke verzorging van de collecties, overleg pleegt met de didactische afdeling van zijn dienst, zodat eerst na gezamenlijk beraad zal worden beslist, welke delen van de collectie in aanmerking komen voor permanente of tijdelijke tentoonstellingen binnen het gebouw. Dat zou dan tot gevolg hebben, dat een niet onbelangrijk deel van de verzamelingen uit de vitrines zal moeten verdwijnen, en dat daarvoor een andere bergplaats zal moeten worden gemaakt. Daarvoor zal dan een beroep moeten worden gedaan op de goedgeefsheid van de gemeente. Door deze extra investering zal echter een aanmerkelijk groter deel van de burgerij van deze toch al op zich zelf dure gemeentelijke dienst kunnen profiteren, waardoor deze uitgave uiteindelijk in winst zal kunnen worden omgezet."

Daarna vervolgt de voorzitter zijn afgebroken rede, om melding te maken van de belangrijke aanwinsten.

„Een museum, dat niet groeit, gaat achteruit. Wij hopen dus nooit de volmaaktheid te bereiken. Vandaag is er reden om verheugd te zijn, want ik mag U mededeling doen van de verwerving van drie belangrijke aanwinsten, die in de

De onderkaak van de Mosasaurus van Bemelen.

De breuk „links” is de natuurlijke gewrichtsspleet in de kaak.

Foto Rijksmuseum van Geologie, Leiden.

loop van dit jaar zijn binnengekomen en waarvan wij de bekendmaking hebben willen uitstellen tot de dag van heden, om aan de eenvoudige herdenking van het 50 jarig bestaan van het museum wat meer luister bij te zetten.

In de eerste plaats hebben wij van Mevrouw M. Ubaghs - Méeus (Amstelveen) ten geschenke gekregen de verzameling fossielen, door wijlen haar echtgenoot, Rudolf Ubaghs, achterneef van de bekende geoloog Casimir Ubaghs, bijeengebracht. Daar deze verzameling nog niet gearriveerd is, kunnen wij moeilijk over de inhoud ervan iets zeggen, maar we zijn mevrouw Ubaghs toch dankbaar voor haar belangrijk geschenk.

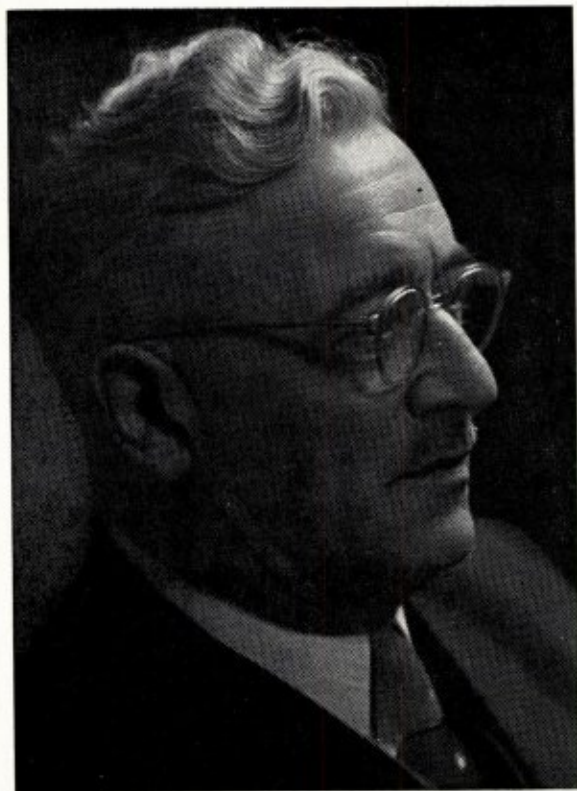
En nu komt de tweede aanwinst. Het is bekend, dat in de jaren 1953 en 1954 belangrijke skeletdelen van *Mosasaurus hoffmanni* zijn gevonden in de groeve 't Rooth bij Bemelen, sindsdien bekend als de Mosasaurus van Bemelen. Het grootste gedeelte van deze vondst kwam in het bezit van het museum als geschenk van Jan Volders, toentertijd leerling van de R.K. H.B.S. te Wijk-Maastricht, en de heer J. J. Lemmens, de eigenaar der groeve, maar het belangrijkste stuk, de onderkaak, kwam in het bezit van de gemeente Valkenburg, geschonken de heer E. M. Caselli. Het was te begrijpen, dat de gemeente Valkenburg, vooral tijdens het leven van de schenker, niet gaarne afstand deed van dit waardevol bezit, doch nu kan ik U mededelen, dat het College van B. & W. van Valkenburg-Houthem St. Gerlach besloten heeft dit

stuk in bruikleen af te staan aan ons museum. Dit is een voor de wetenschap belangrijke daad, want nu is de gehele vondst in één museum, van waaruit dus alle inlichtingen over dit dier kunnen verstrekt worden. (De voorzitter onthult het stuk). Deze kaak is 1.44 m lang, dus 20 cm groter dan de kaak van de beroemde Mosasaurus-kop van Parijs en heeft toebehoord aan een dier, dat naar schatting 15.5 m lang was. Ik zeg het College van B. & W. van Valkenburg oprecht dank en heel bijzonder dank ik de burgemeester, de heer F. A. A. Breekpot. Ook een woord van dank aan de heer Th. P. A. van der Voort, lid van het Stichtingsbestuur van het museum te Valkenburg, die zo edelmoedig was het stuk niet op te eisen voor zijn museum. Wij hebben echter wel beloofd het museum van Valkenburg bij de inrichting de helpende hand te bieden.

Thans, Dames en Heren, kom ik aan de belangrijkste schenking. Het zal U zijn opgevallen, dat hier aanwezig zijn Mevrouw Willemse en al hare kinderen, vergezeld van hunne echtgenoten. Ik heet hen nu pas van harte welkom en heb dit niet willen doen bij de aanvang van de vergadering, om het feit, dat ik nu ga mededelen, niet te verraden.

Op donderdag 24 mei 1962 hebben Mevrouw Willemse-Widdershoven en hare kinderen besloten gevolg te geven aan de wens van hun echtgenoot en vader, dokter C. Willemse, de wereldberoemde collectie-Orthoptera met de daarbij behorende bibliotheek te schenken aan de gemeente Maastricht, onder de uitdrukkelijke

voorwaarde dat deze verzameling moest geplaatst worden in het Natuurhistorisch Museum op een voor deze collectie waardige plaats.

Dokter Willemse was geen Limburger van geboorte, maar heeft hier gedurende 46 jaren gewerkt voor de zieke mensheid en voor de wetenschap. Dit werk heeft hem in contact gebracht met vele mensen, onder wie hij ook velen tot zijn vrienden mocht rekenen. Door de schenking van zijn verzameling, zijn levenswerk, heeft deze nobele man uiting willen geven van zijn dankbaarheid jegens Limburg voor de hier ondervonden hartelijkheid en gastvrijheid.

Ik heb op deze familiebijeenkomst namens het gemeentebestuur van Maastricht deze schenking aanvaard, onder voorwaarde dat de gemeenteraad van Maastricht de schenking zou aanvaarden. U zult er wel niet aan twijfelen, dat de stad Maastricht, die terecht hoge aspiraties heeft, deze schenking met beide handen zal aanvaarden en wij mogen er ook niet aan twijfelen, dat de gemeenteraad, gezien haar kulturele instelling, de voor de waardige inrichting van de

zaal Willemse—Wasmann benodigde kredieten zal toestaan.

Mijn grote dank aan U, Mevrouw Willemse en aan Uwe kinderen wil ik uitspreken door op deze bijeenkomst hulde te brengen aan dokter Willemse en hem te danken voor het grote werk, dat hij verricht heeft en het voorbeeld, dat hij gegeven heeft.

Reeks XIV van de Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap, die einde 1963 of begin 1964 zal verschijnen, zal helemaal gewijd worden aan het leven, werk en verzameling van dokter Willemse. Ook zal zijn laatste artikel hierin gepubliceerd worden.

Dames en Heren. U zult wel begrijpen, dat nu het museum het beheer over twee beroemde verzamelingen — de collecties Willemse en Wasmann —, de taak en de verantwoordelijkheid van de directeur van het museum en zijn medewerkers zeer verzaamd zijn. Dergelijke verzamelingen moeten staan onder het directe beheer van een zeer bekwaam entomoloog, en daarom is het voor mij een grote vreugde, U te kunnen mededelen, dat het College van B. & W. besloten heeft, met ingang van 1 jan. 1963 te benoemen tot *conservator* van de collecties Willemse en Wasmann, Prof. Dr. J. K. A. van Boven uit Leuven. Ik wens het College en het museum van harte geluk met dit wijs besluit”.

Nu krijgt de burgemeester het woord, vooreerst om in mevrouw Willemse de gehele familie te danken voor het grote cadeau, dat op dit feest kon worden aangeboden. Dokter Willemse zal nu kunnen voortleven te midden van de kring natuurliefhebbers en vrienden rondom het museum. Zijn woorden doet de burgemeester vergezeld gaan van een boeket bloemen. Ook aan mevrouw Minis biedt hij bloemen aan, de vrouw, die bekwaam, doortastend en met hart en ziel op de bres heeft gestaan voor de belangen van het museum, en die bezeten is voor het schone, en daardoor niet alleen de stad verrijkt, maar ook zich zelf. Vervolgens feliciteert de burgemeester de jubilerende instelling met het feest, dat zo mooi gevierd wordt. Als het in huis goed gaat, verheugt zich de vader. Het museum dat het centrum is van het Natuurhistorisch Genootschap, kan de burgerij iets meegeven voor het leven: door de bestudering van de verscheidenheid van soorten, waar-

in het scheppingswerk zich vernieuwt, door de ontdekking van het scheppingsmysterie, verheft zich tenslotte de ziel boven de natuur uit, om de Schepper te vinden.

De anatomische les.

v.l.n.r.: L. P. van Noorden, E. M. Kruytzer,
Mej. W. Brabander, Mevr. Ummels-Visser.

De burgemeester biedt bloemen aan.
Eerste rij v.l.n.r.: Mr. A. Minis, Mevr. Minis, Mevr.
Willemse, burg. Breekpot, Mr. Korn, dir. Linsen,
Prof. Timmers, P. Hens.

IN MEMORIAM BROEDER BERNARDUS (1880 — 1862)

door Prof. Dr. J. J. G. PRICK
(Nijmegen)

Het bericht van het plotseling heengaan van broeder Bernardus is aan velen onopgemerkt voorbij gegaan, doch het heeft tegelijkertijd bij talloze anderen verbijstering en ontroering teweeg gebracht. De figuur van een eenvoudige kloosterbroeder met een vanzelfsprekende natuurlijke intuïtieve begaafdheid voor alles, dat met natuur en leven in verband staat, is binnen de eindeloze verscheidenheid van menselijke typen geenszins alledaags. Het intieme samengaan van eenvoud, sensitiviteit en van een niet door schoolgevormde, doch desniettemin zeer geaccentueerde en gedifferentieerde begaafdheid voor botanie, biologie en geneeskunde, welke — dank zij haar originaliteit en ongevormdheid — alle sporen van verbastering miste, trof ieder, die het voorrecht mocht genieten met Broeder Bernardus in aanraking te komen. Het duidelijkst vielen deze eigenschappen op, wanneer men het voorrecht genoot door hem als gids vergezeld te worden bij een botanische excursie, waarbij hij zich onmiddellijk als een homo ludens — een man, die speels temidden van de natuur staat — kenmerkte. Zijn eerste duidelijke interesse voor de natuur, die hem ongtwijfeld als aangeboren dispositie was meegegeven, openbaarde zich in de korte tijdsspannen, dat hij als herder schapen hoedde. De permanente, min of meer gedwongen confrontatie met de Brabantse natuur prikkelde zijn belangstellingsfeer en maakte hem in hoge mate aandachtig voor wat hij om zich heen waarnam aan planten en dieren en andere natuurverschijnselen. Hij trachtte de betekenis van planten voor het menselijk organisme op het spoor te komen, enerzijds door het aanschaffen van populaire literatuur, zoals destijds op dit gebied bestond, anderzijds toetste hij de opgedane kennis aan de practijk door op zich zelf te experimenteren, met bijvoorbeeld in de literatuur als laxeremiddelen aangegeven kruiden.

Voor de herkenning van planten had hij in de ware zin des woords een uiterst fijne neus. De plantensystematiek lag hem voortreffelijk, ongetwijfeld meer dan de physiologische problematiek.

Niet alleen was hij een goed botanicus, doch tevens boeide hem de biologie en in het bijzonder de biologische en praktische aspecten der geneeskunde. Hoe vaak heeft Broeder Bernardus ons verrast met spontane, waardevolle opmerkingen, waaruit zonneklaar bleek, dat hij talenten en begaafdheid bezat, die tot uitdrukking kwamen in een goed en scherp waarnemen en interpreteren van bepaalde fenomenen des levens. Waar hij in het verleden geen leerschool op dit gebied had genoten en zijn kennis derhalve niet historisch bepaald was, moest deze opvallende kennis en kunde — zoals reeds gezegd — toegeschreven worden aan aanleg en toeleg. Het is duidelijk, dat een man met dergelijke capaciteiten behoeften moest gevoelen om zich hierover te uiten. Hij heeft dit nagestreefd en afdoende onder de jonge generatie een school gevormd. Deze resulteerde in het tot ontwikkeling brengen van de veldbotanie bij zijn jeugdige vrienden. Tot deze hoorde onder meer de jonge generatie Prick, die zich gelukkig prijst in het verleden deel te mogen hebben gehad aan het „Bernardus Seminarium”, want het botaniseren met en onder leiding van broeder Bernardus had voor ons de waarde van een zaadschool. Het door hem op onze akkers gestrooide zaad heeft praktisch bij allen, die erbij betrokken waren, vruchten voor het verdere leven opgeleverd. Naast het zaaien hield Broeder Bernardus tevens supervisie op de prestatie van zijn leerlingen en droeg derhalve er toe bij, dat zij in de goede richting getraind werden.

Ik beschouw het als een ereplicht en als een vriendendienst op deze plaats hulde te brengen aan een man, die ongewild en ongeweten een waardevol stempel gedrukt heeft op de natuurwetenschappelijke ontwikkeling van een groep mensen.

Onze dankbaarheid blijkt niet slechts uit de hulde en het eresaluut, dat wij thans aan broeder Bernardus brengen, doch bovenal uit een hechte en diep in onze persoonlijkheid verankerd liggende vriendschap, die tot aan zijn dood bestaan heeft en die ook nadien onveranderd zal blijven voortleven. Want broeder Bernardus bleef voor ons tot aan zijn dood, wie hij was. De hoge ouderdom vermocht nauwelijks bij deze in alle opzichten sterke man geestelijk verval teweeg te brengen. Ondanks zijn aanzienlijk verminderde gehoorsscherpte bleef hij vitaal van geest, bleef de eenheid van heden en verleden

binnen zijn persoonlijkheid gehandhaafd en geen kracht der bewusteloze natuur kon hem in haar kluisters doen geraken.

Hij bleef zichzelf bepalen, hij bleef tot praktisch aan zijn dood zelfstandig.

Nu heeft de Heer van Leven en Dood Zijn trouwe dienaar onverwacht, doch geenszins onvoorbereid, in aansluiting aan een lange en intensieve biddag, tot zich geroepen. Moge thans zijn grote geest, die nu ontdaan is van het menselijk onvolmaakte lichaam, in volle mate deelachtig zijn aan het Goddelijke mysterie, dat alle andere mysteries transcendeert, die hij gedurende zijn leven heeft trachten te onthullen. En moge dan thans zijn door hard werken vermoeide lichaam rust vinden in de schoot van de Limburgse aarde, die hij gedurende zijn 40 jarig kloosterleven zo intens heeft lief gehad.

Toen op het kerkhof zijn ontzield lichaam terug was gegeven aan de schoot der aarde, was het voor ons een ontroerend tafereel waar te nemen, hoe een veldmuisje, dat op de prachtige herfstdag van de begravenis alle luxe van zijn dierlijk bestaan ten toon spreidde, op de doods-kist spelend heen en weer liep, als wilde deze vriend van Bernardus, in gemeenschap met de hem vaarwel zeggende vrienden, op symbolische wijze tot uitdrukking brengen, de verbondenheid van de Broeder met de natuur.

BOEKBESPREKING

Flora van Nederland. Heukels-van Ooststroom. 15e druk, bewerkt door Dr. S. J. van Ooststroom. 1038 afbeeldingen. Uitg. P. Noordhoff, Groningen 1962. Prijs geb. f 11,50.

Na de grondige revisie, die de bekende flora van Heukels in de 14e druk had ondergaan, kon de bewerker van de 15e druk zich beperken tot de noodzakelijke aanvullingen en verbeteringen. Wil een flora up to date blijven, dan brengt zo'n nieuwe uitgave toch heel wat werk mee. Alleen het bijhouden van de steeds omvangrijker wordende literatuur is al een hele karwei. Van verschillende genera zijn nieuwe determinatietabellen opgesteld voor de soorten, bij weer andere genera hebben ingrijpende veranderingen plaats gehad in de tabellen. De gebruiker van deze flora weet in alle geval zeker, dat hij over de nieuwste gegevens beschikt.

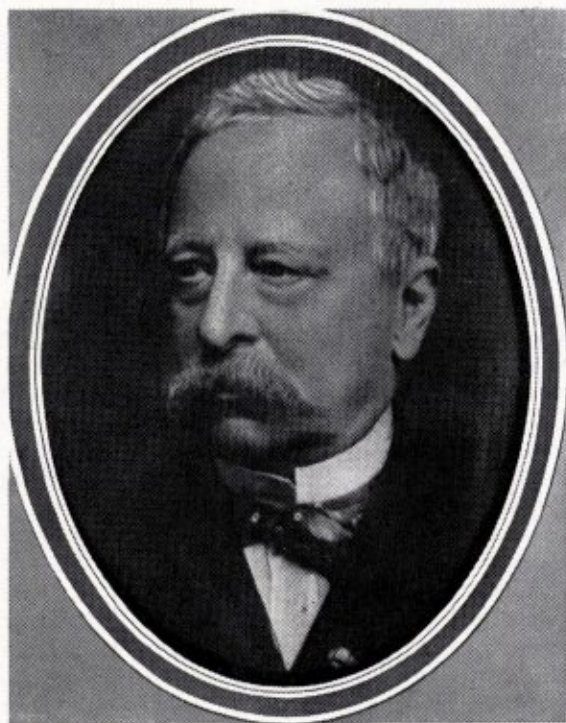

Foto: LAHAYE,

**J. T. BINKHORST VAN DEN BINKHORST
BURGEMEESTER EN GEOLOOG*)
1810—1876**

(Avec un résumé en français)

door *E. M. Kruytzer*

In de tweede helft van de 18e eeuw en in het begin van de 19e eeuw leefde in Engeland een landmeter, die zich verveelde. Die landmeter was *William Smith* (1769—1839). Nu is landmeten en waterpassen een oer-vervelend vak (*Umbgrove* 1956). *Smith* ging daarom eens wat rondneuzen en wilde ook wel weten, wat er in de bodem zat. Hij vond er fossielen. Dit zijn de overblijfselen van planten en dieren, die in vroegere geologische perioden geleefd hebben. Dat zoeken in de bodem deed *Smith* overall, waar hij kwam en zijn ambt als landmeter bracht hem op vele plaatsen. Het rondneuzen werd een wetenschappelijke hobby en dat is het begin geweest van zijn machtig wetenschappelijk werk. *Smith* werd de vader der stratigrafie, d.i. de leer van de relatieve ouderdom

van de aardlagen. Fossielen zijn hierbij van de grootste betekenis.

Hoe de burgemeester van Meerssen, *Binkhorst van den Binkhorst*, tot de studie van de geologie gekomen is, kunnen wij slechts gissen. Een dorpsburgemeester uit het midden van de vorige eeuw had het niet bijzonder druk. *Binkhorst* heeft zijn vrije tijd besteed aan het bezoeken van de vele krijtgroeven in Geulhem en in Valkenburg. In Maastricht — in Meerssen heeft hij nooit gewoond — strekten zijn speurtochten zich vooral uit tot de *St. Pietersberg*, die reeds in de 18e eeuw beroemd was om zijn rijkdom aan fossielen. En wie eenmaal in de ban van de *St. Pietersberg* is, komt er niet meer onder uit.

De twee hoofdwerken van de oud-burgemeester van Meerssen zijn verschenen onder de naam „*J. T. Binkhorst van den Binkhorst*”, onder welke naam hij dan ook algemeen in de literatuur bekend is. In dit artikel gebruiken wij echter de meer eenvoudige naam *Binkhorst*, die hij bij zijn geboorte heeft gekregen. Deze naam is gedurende het leven van de drager ervan nog al aan veranderingen onderhevig geweest.

Onze aandacht zal bijzonder uitgaan naar het geologisch-paleontologisch werk van *Binkhorst*. Dan volgt een uitvoerige levensbeschrijving van de geoloog *Binkhorst*.

**A. BINKHORST GEOLOOG EN
PALEONTOLOOG**

Zijn eerste publicatie verscheen in 1857 en droeg tot titel: „*Neue Krebse der Maastrichter Tuffkreide*”. Hij beschrijft daarin drie nieuwe krabben. Ondanks kritiek (*Pelseener* 1885) hebben deze door *Binkhorst* gecreëerde soorten zich weten te handhaven, met deze restrictie, dat een der soorten, *Dromolites Ubaghsi*, door *Nötling* (1881) in een nieuw geslacht, *Binkhorstia*, is ondergebracht en dus nu heet *Binkhorstia ubaghsi* (*Binkhorst*). Men schrijft de soortaanduiding, ook al is deze van een eigenaam afgeleid, niet meer met een hoofdletter.

In 1859 verschijnt het eerste hoofdwerk van *Binkhorst*: „*Esquisse géologique et paléontologique des couches crétacées du Limbourg et plus spécialement de la craie tuffeau avec carte géologique, coupes, plan horizontal des carrières de*

St. Pierre etc. Première Partie". Na een ietwat romantische inleiding over de geschiedenis van de onderaardse gangen van het krijtgesteente — wij spreken hier gewoonlijk van grotten — volgt de zakelijke inhoud.

De titel van dit werk zegt ons, dat de hoofdschotel van het boek is het Krijt van Zuid-Limburg. Toch krijgen de andere geologische formaties van het Zuiden een behoorlijke bespreking, en dat geldt in het bijzonder voor het Carboon. Men kan gerust spreken van een afgerond geheel, en toch wordt het werk aangekondigd als Première Partie. Het tweede deel is echter nooit verschenen. Wat had dat deel moeten bevatten? Ik denk, dat Binkhorst bedoelde een uitvoerige bespreking van het Carboon en de tertiaire en kwartaire lagen van Limburg „que nous réservons de soumettre plus tard à un examen plus approfondi" (p. 1). Over het Krijt van Zuid-Limburg verscheen in hetzelfde jaar een samenvatting van 29 bladzijden in het tijdschrift van de Natuurhistorische Vereniging voor Rijnland en Westfalen (Binkhorst 1859 c).

Binkhorst neemt in zijn „Exquisse" positief stelling in de beantwoording van de vraag, tot welke tijdseenheid het Krijt van Zuid-Limburg of een van zijn onderdelen moet worden gerekend, en dat doet hij op grond van zijn eigen onderzoek van de fauna van het Krijt. Dat is de juiste basis van de stellingname. In navolging van Roemer (1854) rekent hij het hele Krijt van Zuid-Limburg — van af de basis, het Akensand, tot en met de top, het Maastrichts Tufkrijt — tot het Senoon van d'Orbigny. In Nederland heeft men dit algemeen aanvaard, doch de Belgische geologen hebben dit nooit gedaan. De Belgen laten het Maastrichts Krijt buiten het Senoon vallen, en misschien hebben zij ook nog gelijk.

Onafhankelijk van de vraag, of het Maastrichts Krijt al dan niet tot het Senoon moet worden gerekend, is er nog een andere strijd-vraag, welke veel meer beroering heeft gewekt, nl. deze: welke gesteentelagen behoren tot het *Système Maestrichtien* van Dumont (1849)? Dit systeem is een tijdsbegrip, dat wij tegenwoordig *Maastrichtien* noemen. Nu is de grote vraag: Heeft Dumont in zijn *Système Maestrichtien* alleen ondergebracht het Tufkrijt van Maastricht of ook nog een andere gesteenteformatie en dan bedoelen wij met name de Kun-

rader Kalk? De Kunrader Kalk is altijd een steen des aanstoots geweest. Men is het er tegenwoordig over eens, dat de Kunrader Kalk van gelijke ouderdom is als het Tufkrijt van Maastricht, maar daar gaat het niet om. Wat heeft Dumont bedoeld? Onze landgenoot van der Heide (1954) betoogt nadrukkelijk, dat Dumont alleen bedoelde het Tufkrijt van Maastricht, zoals het wordt aangetroffen op de St. Pietersberg, die dan ook de type-locality is van het Maastrichtien. Anderen daarentegen, o.a. Voigt (1956), zeggen dat Dumont ook de Kunrader Kalk er onder begrepen heeft. Binkhorst neemt in dezen ook stelling en staat aan de zijde van Voigt met een tijdsverschil van bijna een eeuw.

In het jubileumnummer van het Natuurhistorisch Maandblad (1960) heeft Romein het probleem-Maastrichtien op elegante wijze uit de doeken gedaan en voor een brede kring van lezers toegankelijk gemaakt.

Het Maastrichtien moge nog een ogenblik onze aandacht hebben, want de tijd is niet verre meer, dat het Maastrichtien een nieuw begrip zal zijn. Het Maastrichtien zal een grotere tijdseenheid worden dan het tot nu toe is geweest. De vraag is nu: welke gesteentelagen behoren tot het nieuwe tijdsbegrip Maastrichtien? Een internationale Maastrichtien-werkgroep heeft tot taak deze vraag te beantwoorden. Men is het er vrijwel over eens, dat de jongste laag is de toplaag van het Tufkrijt van Maastricht (Md).

In de groeve Curfs te Geulhem komt echter boven deze toplaag een vrij dikke laag voor, welke vroeger tot deze toplaag gerekend werd, maar later bleek een jongere laag te zijn, dus tot het post-Maastrichtien te behoren. Het merkwaardige nu is, dat ook Binkhorst reeds de aandacht vraagt voor deze bovenlaag, welke hij als twee nieuwe lagen toevoegt aan het Maastrichts Krijt van Geulhem (Binkhorst 1860 a; verg. Meijer 1959). Triger (1860) zegt enige maanden later, dat de bovenste laag van Binkhorst identiek is met de tertiaire laag boven het Krijt van Ciplly, die door Archiac aldaar was ontdekt, en dus niet nieuw is. Er is nog meer. De fauna van de bovenste lagen van het Maastrichts Krijt wijst reeds op het naderende Tertiair en ook dat vinden wij bij Binkhorst terug. Wanneer Deshayes in 1862 het later te bespreken grote werk van Binkhorst over de gastropoden en cephalopoden aanbiedt

aan de Société Géologique de France, dan wijst hij uitdrukkelijk op het tertiair karakter van vele gastropoden, welke volgens Binkhorst (1868, p. 311) juist afkomstig zijn uit de bovenste lagen van het Maastrichts Krijt. Het was zelfs zo sterk, dat wanneer men deze gastropoden aan een paleontoloog zou laten zien zonder te zeggen, waar ze vandaan kwamen, hij zeker in twijfel zou geraken over de tijd, waarin ze waren afgezet (Binkhorst 1868, p. 330).

Hofker, aan wie de eer toekomt de bovenlaag van het Krijt van Geulhem als een nieuwe geologische formatie te hebben beschreven (Hofker 1955), rekent deze laag tot het Paleoceen, terwijl Kruytzer en Meijer (1958, Meijer 1959) hieraan een Daniënoouderdom toekennen. Dit verschil van opvatting is bij de bespreking van het werk van Binkhorst van ondergeschikt belang. Het is voldoende te constateren, dat de kiem van het recente onderzoek reeds aanwezig was bij Binkhorst, die er echter nog niet aan dacht, de bovenlaag van Geulhem af te scheiden van het Maastrichts Krijt. Evenmin heeft hij er aan gedacht, de benedengrens van het Maastrichtien te verleggen. Deze grens zal, indien de voortekenen niet bedriegen, vallen iets boven of aan de basis van het Gulpens Krijt. Het nieuwe Maastrichtien krijgt derhalve een geheel andere inhoud dan het Maastrichtien van Dumont.

Men mene nu echter niet, dat allen het eens zijn met de boven voorgestelde oplossing van het Maastrichtien-vraagstuk. Er bestaat zelfs een revolutionaire stroming (Hofker 1959), welke het Tufkrijt van Maastricht wil wippen uit het Maastrichtien en het wil plaatsen in het Daniëen, d.i. een jongere periode, welke haar naam ontleent aan een gesteente-kolom ten zuiden van Kopenhagen. Dit is muiterij op hoog niveau. Al mag het sentiment hierin niet meespreken en blijft het laatste woord aan de wetenschap, toch zouden velen het betreuren, indien Hofker gelijk kreeg en de ontluistering van de St. Pietersberg, waaraan het Maastrichtien zijn naam ontleent, haar voltooiing zou naderen. Caveant consules.

Wij keren weer terug naar onze „Esquisse”. Na de stellingname begint Binkhorst de beschrijving van het Krijt van Zuid-Limburg, in het bijzonder van het Tijkrijt van Maastricht, dat hij zeer gedetailleerd beschrijft. Als uitgangspunt neemt hij niet de St. Pietersberg,

die toch de type-locality is van het tufkrijt, maar het tufkrijt van Valkenburg, en wel, omdat bij Valkenburg sommige lagen beter zijn ontwikkeld en blootgelegd. Men kan Binkhorst nu nog op de voet volgen. Telkens vergelijkt hij de lagen van Valkenburg met die van Maastricht en ook met die van België, waarvan hij het Krijt uit eigen aanschouwing kent. Ook blijkt hij goed op de hoogte te zijn van de publicaties van de buitenlandse geologen. Zeer belangrijk is, dat Binkhorst van alle lagen de fossielen geeft, die er in voorkomen. Wij zullen zien, dat de lijst van fossielen niet steeds betrouwbaar is, maar de fossielen mogen niet ontbreken.

Wanneer wij de nauwkeurige analyse van het Tufkrijt van Maastricht vergelijken met die van zijn tijdgenoot Staring, wiens werk een jaar later zal verschijnen (1860), dan zien wij geen essentiële verschillen. Ook Uhlenbroek (1911), wiens stratigrafisch overzicht van de Zuidlimburgse krijtformatie nog altijd de „officiële” is, wijkt in wezen hiervan niet af. Voor de gedetailleerde beschrijving van de fossielhoudende banken verwijst hij naar Staring, niet naar Binkhorst.

Binkhorst heeft niets verwaarloosd. Hij spreekt over het ontstaan van de geologische orgelpijpen en van de vuursteen, over de scheikundige samenstelling van het krijt, waarvan hij de analyse heeft laten verrichten door de chemicus prof. von Baumhauer. Voor één punt vraag ik de bijzondere aandacht, nl. de verschuivingen in het krijt, waardoor het gesteente uit zijn oorspronkelijke ligging is gebracht. Ook hieraan schenkt Binkhorst zijn aandacht en daaruit blijkt weer duidelijk, dat hij een goede opmerkingsgave had. Bekend is zijn ontdekking van de klauwpijpstoring, een storing zichtbaar in de klauwpijp (klauw = vuursteen), een smalle gang of pijp in het zuidelijkste deel van de groeve van Oud-Valkenburg (klaupyp p. 46). In deze gang is een verticale spleet van 10—15 cm breedte, opgevuld met vuursteen en tufkrijt. Aan de zuidzijde van de spleet ligt vuursteen-krijt, aan de noordzijde de geologisch hoger liggende bouwsteen. Het is duidelijk, dat hier een verschuiving moet hebben plaats gehad. De wanden van de spleet zijn gekrast en geschuurd als gevolg van de geweldige wrijving, die bij de verschuiving is opgetreden.

Een andere verschuiving was ook reeds door

Binkhorst aangeduid (p. 44). Hij vermoedde, dat het verdwijnen van het tufkrijt ten N. van de Geul en het ontstaan van de steilrand ten Z. van de Geul tussen Rothem en Valkenburg van tektonische oorsprong was. Ubaghs (1892) kan met vrij grote zekerheid aantonen, dat dit inderdaad het geval was.

Van Baren (1920, Deel I, p. 322) noemt het boek van Binkhorst „een werk, dat voor het Krijt van Zuid-Limburg van meer beteekenis is dan wij meenen en des schrijvers tijdgenooten hebben willen erkennen”. Deze uitspraak van de man, die na Staring een tweede „De Bodem van Nederland” heeft uitgegeven, zal ons na de voorafgaande beschouwing niet verwonderen. Met „des schrijvers tijdgenooten” heeft Van Baren ongetwijfeld in de eerste plaats Staring bedoeld, die zeker te weinig aandacht heeft geschonken aan het werk van Binkhorst. Staring was een groot man, de „Vader der Nederlandsche Geologie” (Van Baren 1920, deel I, p. 11). Aan hem danken wij de Geologische Kaart van Nederland, tussen 1858 en 1867 in opeenvolgende bladen gepubliceerd. Deze Geologische Kaart werd in 1869 bekroond op de wereldtentoonstelling in Londen, vooral om de nauwkeurige beschrijving van de gronden, die jonger zijn dan de tertiaire. Van de hand van Staring verscheen het vermaarde boek „De bodem van Nederland”, waarvan het eerste deel in 1856, het tweede in 1860 is uitgekomen. In dit tweede deel (Staring 1860 a), waarin het Krijt van Zuid-Limburg wordt beschreven, citeert Staring wel enkele keren Binkhorst, maar daar blijft het ook bij. In het overzicht van de literatuur over het Limburgse Krijt zegt Staring wel is waar, dat alles, wat hierover is geschreven, met vlijt door de heer Binkhorst is bijeengebracht, doch in datzelfde overzicht noemt hij het werk van Binkhorst zonder enig commentaar. In oktober 1860 verschijnt van de hand van Staring „Overzicht van hetgeen voor de Geologie van Nederland verrigt is en nog te verrigten valt” (Staring 1860 b). Dit overzicht is in de eerste plaats geschreven met het oog op de taak, die Staring te verrichten had, nl. de samenstelling van de Geologische Kaart van Nederland, maar in art. 24 geeft Staring toch te kennen, dat het ook de bedoeling was een verslag te geven van de tegenwoordige toestand van het geologisch onderzoek in Nederland. En hier wordt Binkhorst doodgezwegen.

Ongetwijfeld ligt hier ook schuld bij Binkhorst, die zijn contacten bijna uitsluitend met het buitenland had.

Hoe is die houding van Staring ten opzichte van Binkhorst te verklaren? Staring heeft natuurlijk jaren gewerkt aan de samenstelling van deel II van zijn „De Bodem van Nederland”, dat in 1860 verschenen is. In dat deel vinden wij een volledige beschrijving van het Krijt van Zuid-Limburg, en wij kunnen ons voorstellen, dat bij de verschijning van het werk van Binkhorst in 1859 Staring's beschrijving van het Krijt zo goed als klaar was. Staring heeft toen het boek van Binkhorst — zo is mijn gedachtengang — even doorgenomen, enkele notities er uit gemaakt en nog verwerkt in het reeds klaar liggende manuscript. Daarna heeft hij niet veel of geen aandacht meer geschonken aan het werk van deze „amateur-geoloog”, die hij waarschijnlijk nooit ontmoet heeft. Er is nog een andere gedachtengang. Staring zou, indien het werk van Binkhorst niet verschenen ware, de eerste Nederlander zijn geweest, die een volledige beschrijving van het Krijt van Zuid-Limburg gegeven had. En temidden van dit werk valt een bom, het boek van Binkhorst, die Staring vóór is. Si licet parva componere magnis, doet mij dat denken aan de bom, die Wallace in 1858 van uit het eiland Ternate aan Charles Darwin zond en waarin de hele evolutieleer van Darwin was verpakt.

De niet-cretaceïsche formaties in het boek van Binkhorst kan ik hier niet bespreken, maar ik zou Binkhorst te kort doen, wanneer ik niet op één zaak de aandacht vestigde, nl. op de dagzoom van het Carboon in Nederland. Iedere toerist, die het Zuiden bezoekt, kent de Heimgroeven bij Epen, die deel uit maakt van het Boven-Carboon, dat in het dal van de Geul aan de oppervlakte komt. De ontdekking van het Carboon in Epen's omgeving danken wij aan de in 1856 door de gepensioneerde kolonel van het Nederlands-Indische leger P. van Swieten opgerichte Bergwerk-Vereeniging voor Nederland (Raedt's 1961). Deze maatschappij heeft in de buurt van Epen naar delfstoffen gezocht in de jaren 1856—1857, echter zonder succes. Er was wel een boveencarbonische afzetting, doch geen steenkool. In alle geval, het Carboon was in de buurt van Epen ontdekt, en wij vinden deze formatie dan ook op de kaart van Binkhorst, in 1859 tegelijk met het boek

uitgegeven. En merkwaardigerwijze, op Staring's Geologische Kaart, waarvan het blad Limburg in 1860 is gedrukt, komt dit Carboon niet voor.

Reeds in 1858 had Binkhorst een geologische kaart uitgegeven (Binkhorst 1858 b), waarvan Van Rummelen zegt, dat deze kaart de geologische kennis van ons gebied ten dele een schrede vooruit brengt, doch in een ander opzicht ook enkele passen achterwaarts. Ik neem gaarne op gezag van Van Rummelen aan, dat de geologische kaart van Staring, tussen 1858 en 1867 gepubliceerd, voor de geologische kartering van Nederland een geweldige sprong voorwaarts betekende. De kaarten van Staring stonden, vooral gezien in het licht van de toenmalige kennis, op zeer hoog peil (Van Rummelen 1941). Wij hebben boven reeds melding gemaakt van de bekroning van Starings' kaart in 1869.

Het meest bekende werk van Binkhorst is zijn „Monographie des gastéropodes et des céphalopodes de la craie supérieure du Limbourg etc.” (1861). Het is mooi en rijk geïllustreerd. De platen zijn gemaakt door de Pruisische artiest M. C. Hohe, bekend door zijn prachtige platen in de „Petrefacta Germaniae” van Goldfuss. Hohe woonde in Bonn. De afstand Maastricht-Bonn bracht nog al moeilijkheden mee, wat betreft de controle van de tekeningen, doch Binkhorst heeft zijn uiterste best gedaan.

De Monographie heeft in den beginne veel waardering gehad, zodat twaalf jaar later een tweede (onveranderde) druk nodig was. Die waardering gold in het bijzonder voor het eerste gedeelte van het boek, de gastropoden of de slakken. Hoewel deze klasse van weekdieren zeer rijk in het Bovenkrijt vertegenwoordigd is, waren slechts 12 soorten beschreven. Binkhorst beschrijft 98 nieuwe soorten, resultaat van een uitgebreid onderzoek van vele jaren. Bovendien geeft hij een streng systematisch overzicht van de gastropoden. Dat blijft de grote verdienste van dit werk, ondanks de vele fouten, die Binkhorst bij de determinatie van de soorten gemaakt heeft. Een andere verdienste is, dat hij van de reeds bekende soorten alle synoniemen geeft, wat het werk van de latere onderzoekers zeer vergemakkelijkt heeft. Ook wordt Binkhorst geprezen om de nauwkeurige beschrijving van de soorten.

Kaunhower (1898) heeft de slakken van

Binkhorst aan een revisie onderworpen. Het determineren van krijtslakken is niet zo eenvoudig, omdat meestal de schelp ontbreekt en men zich tevreden moet stellen met een steenkern of een afdruk. Heeft men nu steenkern en afdruk van hetzelfde dier, dan komt men wel klaar, doch met een van beide vaak niet. Binkhorst heeft zich meermalen door de steenkern alleen laten verleiden tot het scheppen van meerdere soorten, die eigenlijk maar tot één soort behoorde. Ook heeft hij soms op grond van een fragment van de eigenlijke schelp een nieuwe soort gemaakt, die later moest worden teruggenomen. Toch hebben vele nieuwe soorten van Binkhorst het er heelhuids van af gebracht. Ondanks de gerechtvaardigde kritiek — „dass bei der Aufstellung mancher Arten nicht mit Vorsicht und Schärfe verfahren ist” — zegt Kaunhower dat het boek van Binkhorst ten grondslag moet liggen van de studie van de gastropoden van het Maastrichtse Krijt.

Een onbegrijpelijk — voor onze tijd onvergeeflijk — tekort van het werk van Binkhorst is het niet vermelden van de vindplaats (op een enkele uitzondering na) en van de laag, waarin het fossiel werd aangetroffen. Al zegt Binkhorst ook in het voorwoord, dat bij niet noemen van de vindplaats het fossiel afkomstig is uit de harde banken, die de bryozoënlagen begeleiden — er zijn echter meerdere harde banken —, het niet noemen van vindplaats en laag blijft een ernstig gemis, vooral ook omdat de verzameling-Binkhorst te Berlijn ons in dezen geen stap verder brengt, want geen enkel etiket vermeldt de vindplaats. Onbegrijpelijk, omdat Binkhorst toch zo goed op de hoogte was van de stratigrafie in alle localiteiten. Ik kan dit alleen maar verklaren door de veronderstelling, dat het primaire doel van Binkhorst was de talrijke nieuwe soorten te beschrijven en orde te scheppen in de grote klasse der gastropoden. Hij werd hierdoor zo in beslag genomen, dat hij de vindplaats als secundair beschouwde. In deze mening word ik versterkt door de ervaring, dat hij in het tweede gedeelte van zijn Monographie, de cephalopoden, waarvan hij slechts 13 soorten beschrijft, vaak zeer nauwkeurig is, hoewel niet altijd, in het opgeven van vindplaats en laag.

En hiermede zijn wij gekomen aan het tweede gedeelte van de Monographie, de Cephalopoda of Koppotigen (inktvissen s.l.). Van deze zeer grote klasse der weekdieren zijn meer dan

10.000 soorten bekend uit het geologisch verleden, waarin zij een belangrijke rol spelen als gidsfossiel.

De eerste orde draagt de naam van Dibranchiata of Tweekieuwigen. Het zijn de eigenlijke inktvissen, zo genoemd, omdat zij in het bezit zijn van een inktzak, welke een zwarte stof afscheidt, die het dier bij achtervolging voor zijn achtervolgers onzichtbaar maakt. Deze orde wordt in het Krijt vertegenwoordigd door de belemnieten, waarvan meestal alleen de massieve kalkpunt van de inwendige schelp bewaard is. Deze „donderkeilen” zijn door Jupiter naar de aarde geslingerd en vooral terecht gekomen in het onderste Gulpens Krijt. In de streek tussen Slenaken, Gulpen en Vaals spreekt men zelfs van een belemnietenkerkhof. Aan Binkhorst was de rijkdom aan belemnieten niet ontgaan: „surtout dans les marnes sans silex à Slenaken, où des milliers d'individu's couvrent le sol” (p. 9).

De systematiek van de belemnieten is zeer belangrijk voor de stratigrafie, doch ook zeer moeilijk. Vroeger gold *Belemnitella mucronata* als het gidsfossiel van het Maastrichts en Gulpens Krijt. (Boven Senoon). De moderne systematici zijn echter onbarmhartig geweest jegens dit vermaarde fossiel en hebben het teruggedrongen naar het Onder Senoon. Het gidsfossiel van het Boven Senoon is in een aantal nieuwe soorten ondergebracht. In de tijd van Binkhorst dacht men daar natuurlijk nog niet aan, en toch heeft Binkhorst onbewust een steentje bijgedragen tot de nieuwe systematiek. Uit twee zijner afbeeldingen van *Belemnitella mucronata* kan Jelitzky, een der moderne systematici, afleiden, tot welke nieuwe soort de bij Binkhorst afgebeelde vorm behoorde (Jelitzky 1951, pp. 99 en 112).

In de derde orde van de inktvissen, de Ammonoidea of ammonieten, is Binkhorst het minst gelukkig. Vooral ligt hij overhoop met het geslacht *Ammonites*, waarin hij een paar als nieuw beschreven soorten onderbrengt die later blijken te behoren tot een ander geslacht. Ook heeft hij in de reeds bestaande soort *Ammonites pedernalis* von Buch een exemplaar ondergebracht, die tot een heel nieuwe soort behoorde. Binkhorst had wel gezien, dat er verschil was, maar hij schreef dat toe aan de wijzingen, ontstaan tijdens de ontwikkeling van de schelp, maar Böhm (1898) kon aantonen, dat dit niet

het geval was. Böhm heeft Binkhorst willen eren en noemde de nieuwe ammoniet *Sphenodiscus Binckhorsti*. Deze ammoniet geniet nu nog een zekere vermaardheid als typische vertegenwoordiger van het Maastrichtien (Voigt 1960). De niet tot het geslacht *Ammonites* behorende soorten zijn bijna alle goed door Binkhorst gedetermineerd, zodat De Grossouvre in zijn studie over de ammonieten van het Bovenkrijt (1908) kon zeggen: „Le petit travail que j'entreprends ici n'est au fond qu'une revision et un complément, en ce qui concerne les Ammonitides, du Mémoire de Binkhorst” (Introduction). In deze inleiding wijst De Grossouvre er uitdrukkelijk op, dat de revisie mogelijk was, omdat hem veel meer materiaal ter beschikking stond, zowel uit België als uit Nederland.

Wij hebben bijzondere aandacht geschonken aan de twee hoofdwerken van Binkhorst, zijn „Esquisse” en zijn „Monographie”. De gegeven bespreking kan natuurlijk niet op volledigheid bogen, maar ik hoop, dat zij voldoende is, om de lezer een beeld te geven van de geoloog-paleontoloog Binkhorst. Ook meen ik hieruit de volgende conclusie te mogen trekken: „Binkhorst was een goed geoloog en een paleontoloog met grote verdiensten”. Binkhorst was zelf overtuigd van de onvolmaaktheid van zijn paleontologisch werk, toen hij in het voorwoord van de *Monographie* schreef: „un premier essai bien imparfait et incomplet” (p. IV).

Binkhorst had goede betrekkingen met het buitenland. In 1853 werd hij lid van „Der naturhistorische Verein für die preussischen Rheinlande und Westphalen”. In het tijdschrift van deze vereniging verscheen zijn eerste wetenschappelijke publicatie (1857), maar ook zijn laatste (1868). In de publicatie van 1868 besprak Binkhorst twee buitengewone zittingen van de Société Géologique de France, die van St. Gaudens in 1862 en die van Luik-Brussel in 1863, en de excursies aan deze zittingen verbonden, waarop ik aanstonds terug kom. Dit merkwaardig en lezenswaardig geschrift ben ik niet tegengekomen in de Nederlands, Belgische en Franse literatuuropgaven. Het zou ook mij ontgaan zijn, hadde ik het niet aangetroffen in het familiearchief-Binkhorst, dat in het bezit is van Jhr. P. van der Maesen de Sombreff te Maastricht, wiens tante, Jkvr. Henriette van der Maesen de Sombreff gehuwd was

met de tweede zoon van Binkhorst, Jhr. Ernest van Binckhorst tot den Binckhorst. In dit archief zijn ook aanwezig de authentieke benoemingsbrieven van het lidmaatschap van de buiten- en binnenlandse verenigingen. Gaarne zeg ik Jhr. van der Maesen de Sombreff van harte dank voor de grote bereidwilligheid, dit archief geruime tijd ter mijner beschikking te stellen.

In 1857 werd Binkhorst ook lid van „Die deutsche geologische Gesellschaft” te Berlijn, in 1858 van de „Société Royale des Sciences” te Luik en van de „Société paléontologique de Belgique” te Antwerpen, in 1860 van „Die Gesellschaft für vaterländische Naturkunde” in Württemberg. Bijzondere aandacht wil ik vragen voor het lidmaatschap van de „Société Géologique de France”, dat hem enkele maanden na het verschijnen van de „Esquisse” in 1859 werd aangeboden.

Vaak heeft hij de zittingen van dit geleerde gezelschap bijgewoond, zeker in de eerste jaren na zijn benoeming, en aan zijn mening werd grote waarde gehecht, zoals duidelijk uit de verslagen van de zittingen blijkt. In 1862 had een buitengewone zitting plaats te St. Gaudens aan de voet der Pyreneeën. Binkhorst kreeg een speciale uitnodiging hierbij tegenwoordig te zijn, omdat men veel prijs stelde op zijn mening omtrent enkele krijtlagen aan de basis van de Pyreneeën. Binkhorst kon op grond van de fossielen vaststellen, dat deze lagen identiek waren met die van de St. Pietersberg (Binkhorst 1861—1862). Het verslag spreekt van „l'important témoignage de M. de Binkhorst”. Op diezelfde zitting werd besloten het volgend jaar een excursie te houden in Zuid-Limburg onder leiding van Binkhorst. Met die vererende opdracht was hij kinderlijk blij. Aan de excursie in Zuid-Limburg werd een buitengewone zitting te Luik en te Brussel verbonden. In Luik werd de vergadering op 30 augustus 1863 voorgezeten door de nestor der Belgische geologen, de tachtigjarige d'Omalius d'Hallooy. De volgende dagen had de excursie plaats, gedurende welke Binkhorst in de gelegenheid was de reeds vroeger besproken lagen van Geulhem te laten zien. Op 4 september brengt hij te Brussel verslag uit van de excursie (Binkhorst 1863 b).

De waardering, die Binkhorst ten deel viel in het buitenland, kwam in ons land tot uiting door

zijn benoeming tot lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van kunsten en wetenschappen in 1863 (hij wordt in de benoemingsbrief „baron” genoemd) en door zijn benoeming tot lid van het Oudheidkundig Genootschap in het Hertogdom Limburg op 13 maart 1864, een der voorlopers van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (Kessen 1939, p. 11).

De verzameling-Binkhorst werd in 1878 verkocht aan het Kaiserliches Mineralogisches Museum der Universität von Berlin en bevindt zich thans in het Geologisch-Paläontologisches Institut und Museum der Math.-Naturwissenschaftlichen Fakultät der Humboldt-Universität in Berlijn. De custos van het instituut, Dr. H. Jaeger, deelde mij 6 sept. 1961 mede, dat het materiaal na 1878 gesplitst was naar de diergroepen, waar de fossielen thuis hoorden, en derhalve nu was ondergebracht in de systematische verzameling van het museum. Dr. Jaeger kon ons tot zijn spijt geen verdere inlichtingen, dus ook niet over de koopprijs, verschaffen daar al de documenten, die op de verzameling betrekking hebben, tijdens de Wereldoorlog II verbrand zijn. Gelukkig zijn wel de door Binkhorst geschreven etiketten bewaard gebleven.

In de verzameling-Binkhorst bevonden zich en bevinden zich wellicht nog vele ongedetermineerde fossielen. Tot deze behoorden 7 roggetanden uit het Krijt van Maastricht, waarvan Dames kon vaststellen, dat zij afkomstig waren van een tot nu toe nog niet bekende soort. Op de vergadering van 18 jan. 1881 van de „Gesellschaft naturforschender Freunde zu Berlin” stelde Dames voor deze nieuwe soort te noemen *Rhombodus Binkhorsti*.

Twee belangrijke verzamelingen uit de vorige eeuw — Bosquet en Binkhorst — zijn uit ons land verdwenen. „Het feit, dat alle bovengenoemde palaeontologische geschriften van Van den Binckhorst, Bosquet en Ubaghs in het Fransch verschenen zijn, gevoegd bij het gemis aan belangstelling onzerzijds in de geologie, is zeer zeker oorzaak, dat hun namen den beschaafden Nederlander van die dagen onbekend bleven en de door die onderzoekers bijeengebrachte verzamelingen voor het allergrootste deel na hun dood in buitenlandsche musea terecht kwamen” (Van Baren 1920, p. 274).

Terecht verzuchtte de geoloog Ubaghs (1886): „Il est réellement à regretter que des

trésors scientifiques pareils ont du partir pour l'étranger" en dat men in onze Nederlandse musea tevergeefs zoekt naar „les échantillons typiques des auteurs de notre pays”.

Een erger lot nog heeft Ubaghs' collectie getroffen. Een groot gedeelte hiervan is naar alle windstreken verspreid en onvindbaar. Gelukkig is toch nog een belangrijk gedeelte door aankoop terecht gekomen in het museum te Brussel (Kruytzer 1961).

B. LEVENSLOOP VAN JHR. J. TH. VAN BINCKHORST VAN DEN BINCKHORST

Johannes Theodorus Binkhorst werd geboren te Amsterdam op 3 aug. 1810 als zoon van Franciscus Binkhorst, koopman te Amsterdam, en van Maria Helena Koch, geboren te Ostende. Zijn vader was een aanzienlijk man, zoals blijkt uit de ambten, die hij bekleed heeft. Hij was o.a. commandant van de burger kavalerie en later kapitein van de landstorm. In 1813 en 1814 was hij adjunct-commissaris van oorlog der stad Amsterdam, kapitein der schutterij, controleur van het kadaster en later vice-consul van Spanje. Hij is gestorven in 1871 te Ixelles (Elsene bij Brussel), waar hij ook begraven is.

Op 14 jarige leeftijd werd Johannes door zijn ouders naar België gestuurd, waar hij enkele klassen van het gymnasium met vrucht heeft doorlopen, 't laatst te Gent. Achtien jaar oud zijnde wordt hij kadet aan de Koninklijke Militaire Akademie te Delft (1828). Tijdens de Belgische opstand heeft hij als vrijwilliger deel genomen aan de krijgsverrichtingen van 1830 en 1831. In 1832 werd hij gemachtigd het Bewijs van Aandenken (Metalen Kruis) te dragen. In 1831 werd hij bevorderd tot 2e luitenant en aangesteld bij de Infanterie te Doesburg. In 1832 werd hij overgeplaatst naar het 1e Bataillon Jagers te 's-Gravenhage, waar hij zijn toekomstige vrouw leerde kennen. Jkvr. Hyacinthe Caroline Emilie Gericke, dochter van Jhr. J. E. P. Ernst Gericke van Herwijnen, Staatsraad, die bij de koning in hoog aanzien stond. In 1839 werd Gericke als buitengewoon commissaris belast met het voorlopig bestuur van de weer in bezit genomen landstreken van Limburg; van 1841—1845 was hij gouverneur van het hertogdom Limburg.

Gericke was niet katholiek, maar heeft toch in het katholieke Limburg de achting en sympathie gewonnen van de bevolking voor zijn oprechte en toegewijde behartiging van de Limburgse belangen.

In december 1835 vroeg en verkreeg Binkhorst eervol ontslag uit de militaire dienst wegens „een gebrek aan gezigt, sedert 1832 steeds meer verslimmerd”. Dit ooggebrek zou een gevolg zijn geweest van een vroegere ontsteking. Aan Binkhorst werd de raad gegeven zich met bedachtzaamheid aan de lucht te gewennen door het maken van kleine wandelingen. Deze raad heeft blijkbaar goed geholpen, want later, bij zijn speurtochten door het Limburgse land, werden het grote wandelingen. En hij kon ook goed uit zijn ogen kijken.

Het huwelijk met Jkvr. Hyacinthe Gericke werd in 1837 in Den Haag gesloten. Uit dit huwelijk zijn drie zonen geboren. De oudste zoon stierf reeds op zesjarige leeftijd. De tweede zoon, Jhr. Mr. L. Fr. W. Ernest van Binckhorst tot den Binckhorst, rechter aan het Internationale Hof van Justitie te Alexandrië, huwde met Jkvr. H. M. C. E. van der Maesen de Sombreff. Uit dit huwelijk is één zoon geboren, die in 1912 te Torcalquier bij Nice tengevolge van een auto-ongeluk overleden is. Ernest was reeds in 1904 gestorven. De derde zoon van onze Binkhorst is ongetrouwd gestorven.

In 1839 verhuisde Binkhorst naar Maastricht, waar hij werd aangesteld als adjunct-commies bij het Provinciaal Gouvernement op een jaarwedde van 600 gld. Hij woonde eerst in de Grote Staat no. 53 en later in de Cortenstraat no. 8. Op een kleine onderbreking na heeft hij steeds te Maastricht gewoond. Van 14 april tot 29 dec. 1862 woonde hij te Hulsberg (Stationsplein, C 3, dat thans tot Valkenburg behoort). Daarna keerde hij weer naar Maastricht terug.

Bij K.B. van 11 mei 1842 werd Johannes Theodorus Binkhorst verheven in de Nederlandse Adel en bij K.B. van 6 mei 1868 werd hem vergunning verleend zich te noemen Van Binckhorst van den Binckhorst, terwijl zijn zonen het recht verkregen zich te noemen Van Binckhorst tot den Binckhorst. Bij de reorganisatie van de Ridderschap van Limburg in 1842 werd Johannes geadmitteerd als lid. Met de dood van zijn kleinzoon in 1912 is deze adellijke tak uitgestorven.

Het geslacht Binkhorst is een oud geslacht. Het familiearchief laat de stamreeks aanvangen in de 16e eeuw bij Reinolt thoden Bynckhorst uit De Lutte bij Oldenzaal. Het erve Binkhorst is een grote boerderij in De Lutte, een kerkdorp in de gemeente Losser (O.).

Welke naam Binkhorst mocht dragen na zijn verheffing tot de adelstand en vóór 1868 blijkt uit geen enkel stuk. In de adelsbrief wordt hij genoemd Jonkheer Binkhorst. In het Register der handteekeningen van de Heeren Leden van van de Ridderschap van de Provincie Limburg tekent hij in 1842 Binkhorst tot den Binkhorst en in 1845 en 1847 Binkhorst van den Binkhorst (Rijksarchief Maastricht). Onder deze laatste naam verschijnen ook zijn wetenschappelijke werken en artikelen, maar in 1868 plaatst hij de pas verworven naam Van Binckhorst van den Binckhorst boven het artikel.

In Den Haag weten ze blijkbaar ook niet hoe hij precies heet, want in de benoemingsbrief tot burgemeester van Meerssen heet hij Binkhorst tot den Binkhorst en bij zijn eervol ontslag wordt hij genoemd Binkhorst van den Binkhorst.

In de verslagen van de zittingen van de Société Géologique de France wordt hij regelmatig genoemd M. de Binkhorst. In 1868 kreeg zijn naam eindelijk rust. Dat de biografen in later jaren niet weten, welke naam zij boven de levensbeschrijving moeten zetten, zal ons niet verwonderen, maar dat Ubaghs zijn Notice biographique (1886) begint met de naam Binkhorst tot den Binkhorst, lijkt mij erg vreemd, daar Binkhorst toch geen enkele publicatie onder die naam heeft laten verschijnen. De geoloog Van Baren (1918) volgt hem in dezen na. Hij mocht het ook niet, maar na het voorbeeld van Ubaghs is dit nog te begrijpen. Erger echter is, dat van de eigenlijke levensbeschrijving bij Van Baren geen woord goed is. Van Baren laat Binkhorst geboren worden op een kasteel bij Oldenzaal. Het kasteel Binkhorst ligt in Voorburg en Binkhorst is geboren te Amsterdam. Later laat Van Baren Binkhorst zich vestigen in Meerssen, waar hij nooit gewoond heeft, en hem sterven in Maastricht, wat ook niet het geval is. Het geologisch-paleontologisch gedeelte van de biografie is bij Van Baren natuurlijk in goede handen.

Bij K.B. van 26 dec. 1842 werd Binkhorst benoemd tot burgemeester van Meerssen, op een salaris van 118 gld. Zijn burgemeestersjaren

zijn niet de prettigste geweest van zijn leven. Het feit, dat hij in Maastricht bleef wonen, vond weinig bijval in Meerssen. Verder werd er heimelijk gestookt door degenen, die zelf gehoopt hadden burgemeester te worden, maar de grootste tegenstand ondervond hij in 1843 van de zijde der separatisten, die er naar streefden het hertogdom Limburg te scheiden van Nederland en die in Meerssen een grote aanhang hadden. Van Binkhorst, drager van het Metalen Kruis en schoonzoon van de gouverneur, hadden de separatisten natuurlijk niets te verwachten. Binkhorst werd in zijn administratieve betrekkingen zoveel mogelijk tegengewerkt. Dit alles noopte hem vóór het einde van zijn zesjarige ambtsperiode eervol ontslag aan te vragen. Jhr. E. J. P. van Meewen, die Gericke in 1845 als gouverneur van Limburg was opgevolgd, wijst in zijn brief aan de minister van Binnenlandse Zaken op al deze moeilijkheden en verzoekt de minister de koning te adviseren, het gevraagde eervol ontslag te verlenen, tevens onder dankbetuiging voor de bewezen diensten, daar de burgemeester zich werkelijk verdienstelijk gemaakt heeft voor de in 1844 ingevoerde vrijwillige geldlening, door met ijver en klem de belangen en de bedoeling der hooge regering te helpen bevorderen en de verschillende door de separatisten zijner gemeente in het werk gestelde heimelijke kunstgrepen te helpen verwijderen (brief van 10 aug. 1846). Conform dit advies wordt aan Binkhorst in 1846 het gevraagde ontslag verelend.

De oud-burgemeester kon zich nu geheel en al wijden aan de studie van de geologie. Financiël waren er geen moeilijkheden. Te Maastricht stond hij in de burgerlijke stand ingeschreven als rentenier. Zijn belangstelling reikte verder dan de geologie. Zij ging ook uit naar de schone kunsten; hij had een verzameling aquarellen afkomstig van goede Hollandse meesters.

In Maastricht bleef Binkhorst geen onbekende. In tegenstelling tot zijn tijdgenoot Bosquet, die geheel teruggetrokken van het openbare leven zijn jaren daar heeft doorgebracht, nam Binkhorst deel aan het verenigingsleven. Hij werd lid van de Groote Societeit en van de Société des Redoutes et Casinos. Zijn fortuin stond hem ook toe goed te zijn voor de armen. Hij werd honorair lid van de St. Vincentiusvereniging. Het gemeentebestuur benoemde hem

tot lid van de Commissie van Toezicht op de lagere scholen. Nog burgemeester zijnde, werd hij lid van de Commissie van eind-onderzoek van het belastingdistrict Maastricht.

Het verwondert mij, dat hij geen lid is geweest van de Société des Amis des Sciences, Lettres et Arts. In dit illustre gezelschap, dat men in zekere zin kan beschouwen als de voorloper van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg (M i n i s - v a n d e G e y n 1960), zou hij zeker op zijn plaats geweest zijn. Misschien moeten wij de reden van zijn niet toetreden tot de Société wel zoeken in het feit, dat dit genootschap niets meer publiceerde in de tijd, waarin Binkhorst de resultaten van zijn wetenschappelijk onderzoek begon te publiceren. Het laatste jaarboek van de Société is verschenen in 1852 (K e s s e n 1939, p. 9).

Om nu niets te vergeten, moeten wij nog vermelden, dat Binkhorst in 1859 benoemd werd tot ridder in de Ordre du Christ de Portugal, een onderscheiding, waaraan hij hoge waarde hechtte, zoals blijkt uit de titelpagina van zijn werk van 1861. Waaraan hij deze onderscheiding te danken had, heb ik niet kunnen ontdekken. Heeft hij misschien zijn „Esquisse” ook naar Portugal gestuurd? Hij was nog al erg royaal met het zenden van zijn publicaties.

Koning, prins van Oranje, gemeentebestuur van Maastricht, minister van Buitenlandse Zaken in België en vele geleerde genootschappen stonden steevast op de lijst. Een tikje ijdelheid kan men Binkhorst niet ontzeggen.

Van weinig bekendheid is het feit, dat Binkhorst zich ook op het journalistieke pad begeven heeft. Ongeveer een maand na de vrede van Frankfurt a. M., die definitief een einde maakte aan de Frans-Duitse oorlog, schreef hij een artikel „De l'avenir de la France” in het dagblad van Maastricht, le Courier de la Meuse van 11—12 juni 1871, met ondertekening d. B. (B i n k h o r s t 1871 a). In dit artikel zegt hij, dat Frankrijk zijn twee krachtbronnen heeft verbruikt: eerbied voor heilige zaken (godsdiens, huisgezin en gezag) en zijn plichtsgevoel.

De enige redding is het herstel van de wettige monarchie. Ongeveer terzelfder tijd verschenen in het bovengenoemde blad een reeks van artikelen over de bekende Franse staatsman en ge-

schiedschrijver Louis Thiers onder de titel „M. Thiers et l'empire”, wederom ondertekend d. B. (B i n k h o r s t 1871 b). Dit waren zijn laatste geschriften.

22 december 1876 overleed Jhr. J. Th. van Binckhorst van den Binckhorst op zijn buitengoed, de villa Rapelenburg te Gestel bij Eindhoven (De Rapelenburglaan te Eindhoven ontleent hieraan haar naam). De plechtige uitvaart had plaats te Gestel, waarna hij op 27 december begraven werd op de begraafplaats aan de Tongerseweg te Maastricht, in een koopgraf 1e klas (kelder).

Le Courier de la Meuse, Journal du Limbourg, Jeudi 28 décembre 1876, geeft hem het volgende uitgeleide: „Nous apprenons avec regret la mort de M. Jhr. J. Th. van Binckhorst van den Binckhorst, ancien officier, décoré de la Croix de Métal, chevalier de l'ordre du Christ de Portugal, membre de plusieurs sociétés savantes, décédé à l'âge de 66 ans à sa campagne de Gestel près Eindhoven.

Catholique fervent et dévoué, M. van Binckhorst a rendu des services signalés à la presse catholique; c'était un de ces types qu'on salue avec respect quand on les rencontre, qu'on regrette quand ils disparaissent. M. van Binckhorst était un géologue des plus distingués; il utilisait ses loisirs à écrire sur la géologie des ouvrages qui sont très appréciés; il laisse en outre une précieuse collection de fossiles. La mort de cet éminent chrétien sera vivement ressentie par tous ceux qui se sont approchés de lui. Qu'il repose en Paix!”.

Ik wil dit artikel gaarne besluiten met een woord van hartelijke dank aan al degenen, die mij gegevens hebben verstrekt voor de samenstelling van dit opstel, en wel aan Jhr. P. van der Maesen de Sombreff te Maastricht, die mij, zoals boven reeds gezegd is, het familiearchief ter beschikking heeft gesteld, de heer B. H. Hommen, beheerder van de oude archieven te Oldenzaal, de heer Rijksarchivaris van Maastricht en zijn wetenschappelijke staf, de heer Stadsarchivaris van Maastricht en zijn wetenschappelijke staf, de heer N. A. J. Roomans, directeur van de Algemene Begraafplaats te Maastricht en Herrn Dr. H. Jaeger van de Humboldt-Universität te Berlijn, die mij inlichtingen verstrekte over de collectie-Binkhorst.

RÉSUMÉ

*J. Th. Binkhorst van den Binkhorst
Bourgmestre et Géologue*

Jean Théodore Binkhorst van den Binkhorst naquit le 3 août 1810 à Amsterdam, où son père, François Binkhorst, était un marchand respectable. A sa naissance notre géologue avait donc le nom „Binkhorst” tout court. Après ses études à l'Académie Royale Militaire de Delft il servit comme officier dans l'armée néerlandaise, mais un affaiblissement de la vue l'obligea à abandonner le service militaire. En 1839 il s'établit à Maastricht. En 1842 il fut admis à la noblesse néerlandaise et prit le nom Binkhorst van den Binkhorst. Sous ce nom il est connu dans la littérature. En 1868 il reçut le droit de se nommer van Binckhorst van den Binckhorst. C'est seulement la publication de 1868, qui porte ce dernier nom.

Pendant les années 1842—1846 il exerça la fonction de bourgmestre du village Meerssen près de Maastricht. Des difficultés internes l'obligèrent de donner sa démission. Désormais il pourrait se donner entièrement à la paléontologie et à la géologie du sol du Limbourg méridional, surtout des couches crétacées. De son naturel il avait un excellent esprit d'observation et une grande patience dans ses recherches.

Les travaux principaux de Binkhorst sont: „Esquisse géologique et paléontologique des couches crétacées du Limbourg” (Maastricht 1859) et „Monographie des gastéropodes et des céphalopodes de la craie supérieure du Duché de Limbourg” (Bruxelles-Maastricht 1861).

Binkhorst est le premier géologue néerlandais, qui ait donné une description stratigraphique du crétacé supérieur du Limbourg, spécialement de la craie tuffeau de Maastricht. Le fondement de sa stratigraphie était la répartition verticale des fossiles. Il fait une comparaison entre les couches du Limbourg et celles de la Belgique, qu'il connaît de ses propres recherches. Son „Esquisse” est d'une plus grande importance pour l'étude du crétacé néerlandais que ses contemporains n'ont voulu croire (Van Baren 1920, p. 322).

Avant de décrire le crétacé Binkhorst prend position dans deux questions stratigraphiques. D'abord il est d'avis, que le Système Maestrich-

tien de Dumont 1849 comprend non seulement la craie tuffeau de Maastricht, telle qu'elle se trouve dans la Montagne de St. Pierre, mais aussi le calcaire de Kunrade, cela conformément à l'opinion de Voigt (1956), à l'encontre de l'opinion de Van der Heide (1954). Ensuite, à l'instar de Roemer (1840), il considère le crétacé du Limbourg, à partir des sables d'Aix-la-Chapelle jusqu'à la craie tuffeau de Maastricht, comme appartenant au Sénonien d'Orbigny (p. 23).

La description détaillée du crétacé, avec indication des fossiles pour toutes les couches, ne diffère pas essentiellement des descriptions de Staring (1860) et d'Uhlenbroek (1911). Nous verrons encore, que la liste des fossiles n'est pas toujours sûre.

Binkhorst a fait aussi attention aux failles. Notoire est sa découverte de la faille de Fauquemont dans les carrières de Vieux-Fauquemont (Oud Valkenburg), où l'on voit dans une galerie étroite (= pijp) une cassure mettant en contact anormal le tuffeau Maastrichtien exploité (bouwsteenrijt) avec la craie à silex. Cette cassure a une ouverture d'une dizaine centimètres et est remplie de silex (= klauw) (klauwpijpsoring; p. 46).

Il est remarquable que Binkhorst a signalé en 1860 à Geulhem deux couches fossilifères, qui, immédiatement sous les sables tertiaires, surmontaient la craie tuffeau de Maastricht (Binkhorst 1860 a, cfr. Meijer 1959). Ce sont les couches que les géologues de nos jours considèrent comme post-maastrichtiennes. En 1863 Binkhorst était heureux de montrer ces couches aux membres de la Société Géologique de France, avec laquelle il avait les meilleures relations, comme avec les sociétés géologiques de Belgique et d'Allemagne.

La „Monographie des gastéropodes et des céphalopodes” est un ouvrage en quarto avec 16 planches représentant les espèces des gastéropodes et des céphalopodes, faites par l'éminent artiste Hohe, graveur des illustrations du grand ouvrage de Goldfuss „Petrefacta Germaniae”. Binkhorst donne ici la description de 110 espèces de gastéropodes appartenant à 38 genres, dont 98 espèces nouvelles. Des céphalopodes il décrit 8 espèces nouvelles pour la science.

Quoique la détermination des gastéropodes ne soit pas toujours sûre (Kauhowe

1898), le grand mérite de ce beau travail consiste en la classification des gastéropodes, par laquelle il a mis de l'ordre à la systématique. De plus il a donné tous les synonymes des espèces déjà connues.

Binkhorst était sans doute un des bons géologues du siècle passé et il était un paléontologue avec de grands mérites.

Binkhorst est mort le 22 décembre 1876 dans sa maison de campagne à Gestel près d'Eindhoven et il fut enterré au cimetière de Maestricht. Après la mort de Binkhorst sa collection de fossiles a été achetée par le „Kaiserliches Mineralogisches Museum der Universität von Berlin" et se trouve maintenant au „Geologisch-Paläontologisches Institut und Museum der Math.-Naturwissenschaftlichen Fakultät der Humboldt-Universität in Berlin".

GESCHRIFTEN VAN J. TH. BINKHORST VAN DEN BINKHORST

- 1857 J. T. Binkhorst. — Neue Krebse aus der Maestrichter Tuffkreide. Nebst Tafel VI und VII. — Verhandl. des Naturhist. Vereines der preuss. Rheinl. und Westphalens, Bonn. Jhrg. XIV. H. 3, bldz. 107—110.
- 1858 a. Jhr. Binkhorst van den Binkhorst. — Notice géologique sur le Terrain Crétacé des environs de Jauche et de Ciplu, avec une coupe générale des couches crétacées du duché de Limbourg. — Van Osch-America et Cie, Maastricht.
- 1858 b. Jonkh. J. T. Binkhorst van den Binkhorst. — Carte géologique des couches Crétacées du Limbourg en dessous des assises quaternaires et tertiaires. Echelle 1 : 100.000. Maestricht.
- 1859 a. Jonkh. J. T. Binkhorst van den Binkhorst. — Esquisse géologique et paléontologique des couches crétacées du Limbourg, et plus spécialement de la craie tuffeau avec carte géologique, coupes, plan horizontal des carrières de St. Pierre etc. Première Partie. — van Osch-America et Cie, Maastricht.
- 1859 b. Binkhorst van den Binkhorst. — Uebersicht der Kreideschichten des Herzogthums Limburg. Verhandl. Naturh. Vereines der preuss. Rheinl. und Westphalens. Jhrg. XVI. H. 3—4. Correspondenzblatt no 2, Bericht über die 16. General-Versammlung zu Bonn (14. Juni), blz. 45.
- 1859 c. J. T. Binkhorst van den Binkhorst. — Geologische und paläontologische Skizze der Kreideschichten des Herzogthums Limburg. Verhandl. Naturhist. Vereines der preuss. Rheinl. und Westphalens. Jhrg. XVI, H. 3—4 bldz. 397—425.
- 1860 a. de Binkhorst. — Sur la craie de Maestricht et sur les fossiles de cette localité. — Bull. Soc. Géolog. de France (2). T. XVII, bldz. 61—66, séance du 21 nov. 1859.
- 1860 b. de Binkhorst. — Sur les couches crétacées du Limbourg. Ibid. bldz. 459—562; séance du 16 avril 1860.
- 1861 Jonkh. J. T. Binkhorst van den Binkhorst. — Monographie des gastéropodes et des céphalopodes de la craie supérieure du Limbourg, suivie d'une description de quelques espèces de crustacés du même dépôt crétacé, avec dix-huit (= sept.) planches dessinées et lithographiées par C. Hohe, de Bonn. — Bruxelles-Maastricht.
- 1861-62. de Binkhorst. — Observations sur la concordance qui existe entre certaines assises de la base des Pyrénées et celles de la Montagne de St. Pierre de Maestricht. — Bull. Soc. Géolog. de France (2). T. XIX, bldz. 1159. Réunion extraordinaire à Saint Gaudens (Haute Garonne) du 14 au 23 sept. 1862.
- 1863 a. de Binkhorst. — Sur la découverte d'un grand nombre de gastéropodes dans la craie de Maestricht. — Bull. Soc. Géolog. de France (2). T. XX, bldz. 603—605, séance du 15 juin 1863.
- 1863 b. Binkhorst van den Binkhorst. — Rédaction de la course fait par la Société Géologique de France le 2 sept. 1863. — Bull. Soc. Géolog. de France (2) T. XX, bldz. 804—811. Séance du 4 sept. 1863 (Bruxelles).
- 1864 Binkhorst van den Binkhorst. — Coupe du Steunsberg à Fauquement comprenant le terrain crétacé avec quelques explications. — Bull. Soc. Géolog. de France (2). T. XXI, bldz. 16—19. Séance du 2 nov. 1863.
- 1868 Van Binckhorst van den Binckhorst. — Ueber zwei ausserordentliche Sitzungen der französischen geologischen Gesellschaft. Hierzu Tabel VI, Fig. I. — Verhandl. Naturhist. Vereines der preuss. Rheinl. und Westphalens. Jhrg. XXV, bldz. 317—324.
- 1871 a. d. B. — De l'avenir de la France. — Le Courrier de la Meuse, Journal du Limbourg, Maestricht. No 135, 11 et 12 Juin 1871.
- 1871 b. d. B. — M. Thiers et l'Empire. Ibid. No 141—150, 18—29 Juin 1871.

LITERATUUR

- Baren, J. van 1918. — Binkhorst tot den Binkhorst. Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek. Deel IV. p. 253.
- 1920 — De Bodem van Nederland. Deel I. Amsterdam.
- Böhm, J. 1898. — Ueber Ammonites pedernalis v. Buch. Zeitschr. Deutsch. Geolog. Gesellschaft.
- Deshayes 1861—1862. — Considérations au sujet de la monographie des gastéropodes et des céphalopodes de la craie supérieure de Limbourg par M. de Binkhorst. Bull. Soc. Géolog. France (2). T. XIX, pp. 394—397 Séance du 6 Janvier 1862.
- Dumont, A. H. 1849 — Rapport sur la carte géologique du Royaume, Bull. Acad. Roy, des Sciences, des lettres et des beaux-arts de Belg. T. XVI, IIe partie, p. 351.
- Grossouvre, A. de 1908 — Description des Ammonitides du crétacé supérieur du Limbourg belge et hollandais et du Hainaut. Mém. Musée Royal d'Histoire Naturelle de Belgique. T. IV, pp. 1—39. Pl. I—XI.

- Heide, S. van der 1954 — The original meaning of the term Maestrichtian (Dumont 1849). *Geologie en Mijnbouw* (Nw. Serie). Jrg. 16, no 12, pp. 509—511.
- Hofker, J. 1955 — Ontdekking van een nog niet bekende geologische formatie in Zuid-Limburg, *Natuurh. Maandblad* Jrg. 44, no 7—8, p. 78.
- 1959 — Foraminifera from the Cretaceous of South Limburg, Netherlands. XLI. The Danian age of the Maestrichtian Chalk Tuff proved by the orthogenesis of *Gavelinopsis involuta* (Reuss). *Natuurh. Maandblad* Jrg. 48, no 3—4, pp. 51—53.
- Jelitzky, J. A. 1954 — Die Stratigraphie und Belemnitenfauna des Obercampan und Maastricht Westfalens, Nordwestdeutschlands und Dänemarks sowie einige allgemeine Gliederungs-Probleme der jüngeren borealen Oberkreide Eurasiens. Beihefte zum Geologischen Jahrbuch. Heft 1, Hannover.
- Kaunhoyer, F. 1897 — Die Gastropoden der Maestrichter Kreide. Mit 13 Taf. *Palaeontolog. Abh.*, herausgeg. von W. Dames und E. Koken Neue Folge. Band IV (der ganzen Reihe Band VIII). Heft. 1. Jena, pp. 1—132.
- Kessen, A. 1939 — Beknopt overzicht van de geschiedenis van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap — *Publ. Soc. Hist. et Archéol. dans le Limbourg* T. LXXV (troisième série T. XX). pp. 1—23.
- Kruytzer, E. M. 1959 — Les pharmaciens de Maestricht du 19e siècle et les sciences naturelles. *Natuurh. Maandbl.* Jrg. 48, no 11—12, pp. 138—141.
- 1961 Een nieuwe Mosasauriër voor ons land, *Globidens belgicus* (Woodward 1891). *Natuurhistorisch Maand- Jrg.* 50, no 7—8, pp. 72—73.
- Kruytzer, E. M. en Meijer, M. 1958 — On the occurrence of *Crania brattenburgica* (v. Schlotheim 1820) in the region of Maastricht (Netherlands) (Brachiopoda, Inarticulata). *Natuurh. Maandbl.* Jrg. 47, no 11—12, pp. 135—141.
- Meijer, Max 1959 — Sur la limite supérieure de l'étage Maestrichtien dans la région-ypse. *Bull. Acad. Roy. de Belg. (Classe des Sciences)*, 5e Série. T. XLV — 3. pp. 316—338. Séance du samedi 7 mars 1959.
- Minis-van de Geyn, W. 1960 — Uit de wordings-geschiedenis van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Jubileumnummer. *Natuurh. Maandbl.* Jrg. 49, no 9—12, pp. 88—94.
- Müller, G. 1851 — Monographie der Aachener Kreideversteinerungen.
- Nötling, Fr. 1881 — Ueber einige Brachyuren aus dem Senon von Maestricht und dem Tertiär Norddeutschlands. *Zeitschr. d. deutsch. geolog. Gesells.* 1881, p. 357.
- Pelseneer, P. 1886 — Notice sur les Crustacés décapodes du Maestrichtien du Limbourg. *Bull. Musée d'Hist. Nat. Belge.* IV. pp. 151—176.
- Raedts, C. F. P. M. 1961 — Het Nederlandse Staatsoezicht op de mijnen en hun gezagsdragers. *Geologie en Mijnbouw.* 40, no 3, pp. 96—102.
- Roemer, F. 1854 — Die Kreidebildungen Westphalen. Eine geognostische Monographie. *Verh. naturh. Vereines d. preuss. Rheinlande und Westphalens.* Jahrg. XI, Bonn, pp. 29—180. Mit Karte.
- Romein, B. J. 1960 — Maastrichts of Maastrichtien? Jubileumnummer *Natuurh. Maandblad* Jrg. 49, no 9—12, pp. 140—144.
- Rummelen, F. H. van 1941 — De geologische kaartering van Zuid-Limburg in de laatste vijf en tachtig jaren (1856—1941). *Natuurh. Maandblad.* Jrg. 30, no 7/8, 9. pp. 73—77 en 86—88.
- Staring, W. C. H. 1860 a — De Bodem van Nederland II. Haarlem.
- 1860 b — Overzicht van hetgeen voor de geologie van Nederland verrigt is en nog te verrigten valt. Opgesteld in October 1860. Haarlem.
- Triger, M. 1960 — Sur la craie de Maestricht. *Bull. Soc. Géolog. France* (2). — T. XVII (1858—1860). pp. 104—107, (leitre en séance du 5 déc. 1859).
- Ubahgs, Casimir, 1886 — Notice biographique du géologue Binkhorst tot den Binkhorst. *Publ. Soc. Hist. et d'Archéol.* T. XXIII. pp. 441—443.
- 1892 — Sur l'origine des vallées du Limbourg hollandais. *Bull. Soc. belge de géol. etc.* T. VI. pp. 150—169, pl. VI.
- Uhlenbroek, G. D. 1911 — Het Krijt van Zuid-Limburg. Toelichting bij eene geologische kaart van het krijtgebied van Zuid-Limburg door G. D. Uhlenbroek. Met bijbehorende kaarten en profiel-schetsen (Pl. III—IV). Jaarverslag der Rijksopsporing van Delfstoffen over 1911, pp. 48—57.
- Umbgrove, J. H. F. 1956 — Ons land zeventig millioen jaar geleden. *Levensschetsen uit de krijtperiode.* s-Gravenhage.
- Veen, J. E. van 1932 — Die Cytherellidae der Maestrichter Tuffkreide und des Kunrader Korallenkalkes von Süd-Limburg. *Verh. Geolog. Mijnb. Gen. van Nederland en Koloniën. Geolog. Serie* Dl. IX (Auch als Dissertation Groningen erschienen).
- 1934 — Die Cyprinidae und Bairdiidae der Maestrichter Tuffkreide und des Kunrader Korallenkalkes von Süd-Limburg. *Natuurh. Maandbl.* Jrg. 23, no. 7, 8, 9 en 10.
- Voigt, E. 1956 — Zum Frage der Abgrenzung der Maastricht-Stufe. *Pal. Zeitschr.* Bd. 30. Sonderheft, pp. 11—17, 1 Tab.
- 1960 — Zum Frage der stratigraphischen Selbständigkeit der Danienstufe. *Internat. Geolog. Congres.* XXI Session; 1960. Part II, the Cretaceous-Tertiary Boundary, Copenhagen.

*) Dit artikel is geschreven als bijdrage tot de viering van het 300-jarig bestaan van de Stadsbibliotheek van Maastricht en is verschenen in de *Miscellanea Trajectensia* (Werken, uitgegeven door het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, no 4, 1962). Met verloop van de redactie van de Werken wordt het ook hier geplaatst. Er is echter aan toegevoegd een samenvatting in het Frans.

PIJPERS ALS BIOLOOG

door
P. J. van NIEUWENHOVEN

Onze goeie vriend Pijpers is overleden, dodelijk getroffen in die delen van zijn lichaam, die hij tijdens zijn werkzame leven het minst had gespaard, zijn hersenen. Naast deze reus heb ik me altijd maar een heel kleine jongen gevoeld: Hij gunde zich zelf nu werkelijk nooit enige rust.

Het was in de oorlogsjaren, dat ik hem als een oudere collega, leraar in de biologie, te Venlo leerde kennen. Die jaren waren in Venlo niet gemakkelijk. Zorgen voor huisvesting in een stad, die gedeeltelijk ontruimd was, en voortdurend onder granaatvuur lag. Angst voor razzia's of voor onmiddellijke evacuatie. Honger en koude in een gebied, waarin geen enkele openbare dienst meer funktioneerde. Wie dacht toen aan geestelijke activiteit? Niemand, behalve Pijpers, en dat was tekenend voor heel zijn levenshouding! Hij studeerde in die tijd latijnse grammatika, ten einde met meer vrucht een cursus filosofie te kunnen volgen!

Ik zou wel eens in de agenda van Pijpers hebben willen kijken van de jaren na de oorlog. Maar dan zou ik tevens willen weten, hoeveel

A. J. Pijpers, 1895—1962.

pennen hij heeft kapot geschreven, en hoeveel schoenzolen hij versleten heeft. Hij had een drukke lesrooster, verdeeld over scholen te Venlo en te Heerlen, een hele opgave, alleen al omdat er in die tijd geen of heel weinig treinen liepen. Ieder, die hem in zijn onderwijstaak, en dat was een van de vele, bezig heeft gezien, weet, dat hij zich zelf op school in geen enkel opzicht spaarde, en ook lang niet altijd gespaard werd. En dit laatste had hij ongetwijfeld vooral te danken aan zijn methodiek, die vooruitstrevend wilde zijn, en vaak niet conventioneel, en dus „vreemd” was.

Pijpers was als leraar veelzijdig. Hij is voortgekomen uit het lager onderwijs, waar hij uiteindelijk als hoofd der school in Hoevelaken, dicht bij zijn geboorteplaats, Amersfoort, ook nog cursussen gaf in land- en tuinbouw, handarbeid en godsdienst. Ondanks dit drukke programma studeerde hij in die tijd ook nog M.O.-biologie aan de universiteit te Utrecht, waarna een benoeming volgde in het middelbaar onderwijs, met als standplaats Venlo, maar met nevenbetrekkingen te Nijmegen en te Heerlen.

Hij is waarlijk een reiziger in wetenschappen geweest, in een vak, dat tevens zijn hobby was, in navolging van Heimans en Thijsse. Dat blijkt o.m. uit de zeer talrijke bijdragen, die van zijn hand in *De Zwerver* verschenen zijn. Van dit tijdschrift was hij sinds de oprichting vaste medewerker. In 1938 wordt hij benoemd als redacteur, en deze functie heeft hij behouden totdat op het einde van 1961 „zijn” *zwerver* werd opgeheven. Dat moet hem beslist veel verdriet hebben gedaan. Verdriet kon je echter het best bestrijden door harder te gaan werken. Dat propageerde hij steeds opnieuw.

Aan het einde van de cursus van 1960 werd hij als leraar gepensioneerd. Toch besloot hij een paar uurtjes te blijven les geven aan het Marianum. Op weg naar school, op de eerste dag na de grote vacantie, werd hij, diep in gedachten, geschept door een auto. Dit zware ongeluk bezorgde hem een heel jaar ziekenhuisarrest. Toch werd het ook nu geen gedwongen rust! Toen zijn lichaam nog boven aarde stond, werden aan zijn huis de eerste drukproeven bezorgd van een boekje, dat hij tijdens zijn ver-

blijf in het ziekenhuis geschreven en geïllustreerd had, „Insekten overal”. Bovendien schreef hij in die tijd zo een voorraad artikelen, dat er nu, na het verdwijnen van de zwerver, nog van over is. Zij zullen een plaatsje krijgen in ons maandblad.

Zijn artikelen gingen zo goed als altijd over insecten en planten, en waren steeds het resultaat van persoonlijke belevenissen. Steeds trachtte hij deze schepselen voor het onderwijs te laten leven: planten in het schoollokaal, bloembollen, nieuwe methodiek, vlijtig liesje. Ook zijn vacantes kunnen aan de hand van zijn artikelen worden gereconstrueerd: geologie om Epen, planten in Tirol, vulkanen vlakbij, een oude zeebodem, praehistorische kunst.

Pas later volgden bijdragen over het vergeten land, Noord-Limburg, en van Venlo uit. Ernstig waren ook zijn pogingen om op de hoogte te blijven van moderne studies, die op het vak betrekking hadden, nieuwe inzichten in het plantenleven, nieuwe wegen, ademhaling onder water.

Vlak voor zijn dood meende hij eindelijk, dat hij „licht” zag in de lastige chemie van de eiwitten van de celkern. Uit de periode, dat hij kennelijk veel met een mikroskoop werkte, stamt een groot aantal artikelen over holtedieren en eencelligen, waarover ook een boekje van zijn hand verscheen in de serie „Wat leeft en groeit”, een uitgave van Het Spectrum.

De veelvuldige bezoeken, die de familie tijdens de vacantes aan Zuid-Limburg bracht, hadden uiteindelijk tot resultaat het schrijven van zijn meest bekende boek: „Limburg, Land van Löss en Mergel”. Voor een derde boekje, geheel over het land van Epen handelend, heeft hij nooit een uitgever kunnen vinden. Wel verscheen in de bibliotheek van de Huisvrouw op het Platte Land „plantkunde” voor het huishoud- en landbouwhuishoudonderwijs.

In ons genootschap is Pijpers lid van het bestuur geworden in 1955, als vertegenwoordiger van Noord-Limburg, waar hij mede-oprichter is geweest van „De Vrienden der Natuur” te Venlo. Zonder noodzaak heeft hij nooit een bestuursvergadering gemist. Zijn adviezen werden op hoge prijs gesteld. Voor het Maandblad

heeft hij maar weinig kopij geleverd. Een uitvoerige studie leverde hij over „Het Herbarium Rieter, een Venloos herbarium uit de negentiger jaren”. Aan de „Kroedwis in Limburg” heeft hij een enquête gewijd. En natuurlijk droeg hij bij aan het jubileumnummer in 1960 over „zijn” Epen, een „uniek natuurmonument”.

Na het ontslag uit het ziekenhuis, medio 1961, ging hij al gauw weer aan het werk: op twee stokken steunend, strompelde hij het eerst naar de verpleegsterscursus, later ook weer naar het Marianum. Midden in zijn werkzaamheden werd hij door de dood verrast. Past het ons wel, voor deze zwerver, die zich tijdens zijn leven nooit enige rust heeft gegund, de eeuwige rust af te bidden? Kunnen wij er niet veel beter op vertrouwen, dat hij de „vreugde van de eeuwige heerlijkheid” reeds binnen is gegaan, waar hij Hem zal aanschouwen, die „geen oog heeft gezien en geen oor heeft gehoord”, en Die veel schoner zal blijken te zijn dan welk van Zijn schepselen ook?

Mag ik dit „In Memoriam” beëindigen met een van de pretenteloze versjes, die Pijpers heeft geschreven, en waaruit zijn grote liefde spreekt voor de natuur en voor zijn land:

„Marjolein, marjolein!
Geurig bloempje, wonderfijn,
Laat je blad en bloempjes geuren,
Waar je losse trossen beuren
In de zomerzonneshijn,
Fijne marjolein...

Marjolein, marjolein,
Voor de ogen een festijn!
Vul met je bevalligheden
ver van boven tot beneden
Helling, rotsen en ravijn,
Blijje marjolein...

Marjolein, marjolein,
Bloempje van het Krijtterrein,
Bloeiend langs de weggeranden,
Hangend van de steile wanden,
Limburg zou geen Limburg zijn
Zonder marjolein...”

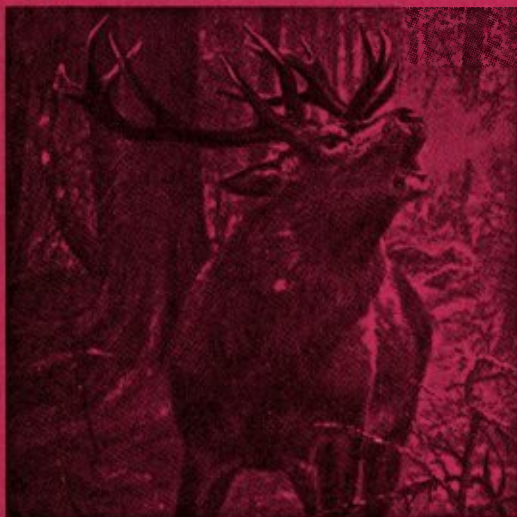

Stichting
**HET
LIMBURGS
LANDSCHAP**

Natuur en Landschap zijn steeds onafscheidelijk verbonden en beider belangen gaan altijd samen Door bescherming van het landschap wordt ook de planten- en dierenwereld in bescherming genomen Steunt daarom de Stichting „Het Limburgs Landschap” in haar streven en geeft U op als contribuant aan het Secretariaat.
Minimum bijdrage per jaar f 7.50 over te maken op postgiro no. 103.86.04

Secretariaat :
**HEYLERHOFFLAAN 6 TELEFOON 0 4400-15373
MAASTRICHT**

Ministerieel erkend

**ZOÖLOGISCH
PREPARATEURS-BEDRIJF
EN VELLENBEREIDERIJ**

Jac. Bouten (v.h. Leo Bouten)
Industrieterrein de Veegtes, Venlo Tel. 2303

BRAND'S BIEREN

DE BESTE

GOFFIN-DRUK

KWALITEITS-WERK

WIJ DRUKKEN OOK DIT BLAD

C.V. DRUKKERIJ v/h CL. GOFFIN
NIEUWSTRAAT 9 - TEL. 12120 - MAASTRICHT

ANTIQUARIAAT JUNK

(Dr R. Schlerenberg)
LOCHEM - HOLLAND

Standaard catalogi

Cat. no. 113 Petrology, Mineralogy, Crystallography, Applied Geology, Oil Geology	1.653 Items
Cat. no. 115 Entomology	2.143 Items
Cat. no. 116/117 Botany	2.795 Items
Cat. no. 118 Geology, Palaeontology, Meas	3.000 Items
Cat. no. 119 General Natural History, Zoology	2.600 Items

Quick Lists

Quick-List no. 13/14 Zoology & Entomology	1.650 Items
Quick-List no. 15 Botany	630 Items
Quick-List no. 16 Geology, Palaeontology, Mineralogy, Crystallography, Applied Geology	ca. 350 Items

Special Offers

Special Offer, Ser. I, no. 33-40, Zoology, Botany, Geology,	each 1.000 Items
--	------------------

Occasional Lists

Occ. List no. 27 Periodicals on Botany	100 Items
Occ. List no. 28 Periodicals on General Natural History	350 Items
Occ. List no. 29 Periodicals on Geology	100 Items
Occ. List no. 30 Periodicals on General Natural History, Zoology, Botany, Geology, Congresses, Expeditions,	ca. 1.000 Items
Occ. List no. 31 Biographies, Bibliographies, History of Science	ca. 1.300 Items

AANKOOP van boeken, tijdschriften en gehele bibliotheken over **Zoologie, Entomologie, Botanie, Geologie, Palaeontologie, Micropalaeontologie**
VERZOEKE OFFERTES

VOOR MAASTRICHT
UW HOTEL

* BEAUMONT *

STATIONSTRAAT
TELEFOONK 4400-16285

HET MAANDBLAD

"BLIIDORP
GELUIDEN"

ZAL OOK U INTERESSEREN!

Het brengt U artikelen over het doen en laten van allerlei exotische dieren zoals dat in een diergaarde van nabij kan worden gadege- slagen en over uitheemse gewassen in hun omgeving.

De kosten bedragen slechts f 1.90 per jaar. Proefnum- mer wordt U op aanvraag gaarne toegezonden.

STICHTING KONINKLIJKE
ROTTERDAMSE DIERGAARDE

Tel.: 82965
Giro: 384741

Bezoekt de toonkamers der

Alle elektrische toestellen, die de huisvrouw het werk kunnen verlichten, zijn aldaar, zonder verplichting tot kopen, in werking te zien.

Zeer ruime sortering wasmachines, was- centrifuges, fornuizen, komforen, stofzuigers, koelkasten, kachels, strijkijzers, enz. enz.

MAASTRICHT, Wolfstraat 20
ROERMOND, Neerstraat 40
VENRAY, Paterstraat 23

ZEER GUNSTIGE
BETALINGSVOORWAARDEN!